

29 juni 1966

51e jaargang, no. 2548

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Van ijzer en staal 671

Drs. D. J. Termeer:

Nogmaals belegging in aandelen: bescherming van vermogen en inkomen tegen inflatie? 672

Dr. J. A. Wartna:

Bewegingen van de marginale en gemiddelde kapitaalcoëfficiënten, in Nederland en in enkele andere landen 675

Drs. R. P. Haveman:

Stakingen tegen de overheid 678

Drs. R. Adams:

Groei zonder inflatie 679

Drs. J. P. Pronk:

De economische ontwikkeling van Azië 681

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt ... 688

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Van ijzer en staal

„ER stinkt iets in de staalwereld” heeft Mr. C. Berkhouwer in het Europese parlement verklaard. „Het riekt hoogstens een beetje”, zo ongeveer luidde namens de Hoge Autoriteit de reactie van Dr. J. Linthorst Homan. Wat er ook waar moge zijn van de geruchten over staalkartels binnen de Gemeenschap — het E.G.K.S.-Verdrag is zeer expliciet in de opsomming van de desbetreffende voorschriften welke zijn gebaseerd op de beginselen van vrijheid en non-discriminatie —, uit het *Handbuch der europäischen Eisen- und Stahlwerke* blijkt hiervan niets, maar daarvoor is het dan ook een uitgave van het Montan- und Wirtschaftsverlag (in Frankfurt am Main).

Dit DM 109 kostende, 1.442 bladzijden tellende en 3½ kg wegende, drietalige (Duits, Frans en Engels), eind vorig jaar voor de vijfde maal verschenen, handboek geeft in overzichtelijk ingedeelde landenhoofdstukken voor 26 Europese staten een gedetailleerd overzicht van hun ijzer- en staalindustrie, de ontwikkelingstendenties en de mogelijkheden voor de toekomst. Voor 18 Westeuropese landen worden tevens per onderneming uitvoerige produktieprogramma's en gegevens over kapitaal, dividenduitkeringen, capaciteit, personeelsbezetting e.d. vermeld. Voor het eerst is opgenomen een overzicht van de Amerikaanse en Japanse markt. Deel 17, gewijd aan de Comeconlanden, is belangrijk uitgebreid en geeft in haast 300 blz. zeer veel detailgegevens over de ijzer- en staalindustrie in Oost-Europa. De Europese instellingen en organisaties, alsmede alle verenigingen, voor zover „im stahlwirtschaftlichen Bereich”, werden gecatalogiseerd (de namen van de leden van het Europese parlement staan er overigens *niet* in), zo ook de desbetreffende handelsorganisaties in Oost-Europa.

Voor ons, die niet beroepshalve te maken krijgen met bijv. de „Stelleninhaber” van de afdeling „Innere Verwaltung (einschliessl. Dolmetscherdienst)” van de Direktion „Innere Dienste” van de Generaldirektion „Verwaltung und Finanzen” van de Hoge Autoriteit en zich nauwelijks interesseren voor het produktieprogramma van het Finse bedrijf Oy Vuoksenniska Ab te Imatra (om maar één bedrijf te noemen), is het eerste deel, een algemeen en statistisch deel, het meest interessant. Voorafgaande aan een dertigtal bladzijden statistische wereldgegevens zijn twee artikelen opgenomen, resp. van Prof. Dr. R. Wagenführ: „Der Produktionssektor Stahl in der Welt” en van Dr. P. Maillot en Dr. R. Sunnen: „Allgemeine Ziele Stahl — ein Informationsmittel”. Aan het eerste van de genoemde artikelen is het navolgende grotendeels ontleend.

Zoals ook uit de tabel (z.o.z.) valt af te lezen, is in 50 jaar de ruwstaalproductie meer dan verviervoudigd; de laatste 25 jaar vooral zagen de sterkste groei: van 1938 tot 1963 steeg de netto waarde van de wereldproductie van haast \$ 10 mrd. tot ruim \$ 32 mrd. (Amerikaanse prijzen anno 1958). Het aandeel van de Westelijke geïndustrialiseerde landen is relatief sterk gedaald, voornamelijk ten gunste van het Oostelijk blok; men denke aan de Russische vijfjarenplannen. Pas de laatste tien jaar zijn de ontwikkelingslanden in de Westelijke wereld ¹⁾ (met name India, Brazilië en Venezuela) in hun bijdrage tot de ruwstaalproductie komen opzetten. In de loop der jaren is de nauwe band tussen de ijzerertswinning en de ruwstaal- of gietijzerproductie minder geworden. Het ijzer werd vroeger zoveel mogelijk in de nabijheid van de mijnen, althans binnen de eigen landsgrenzen gesmolten. De toegenomen verkoopmogelijkheden voor de

¹⁾ Wagenführ verstaat onder de ontwikkelingslanden in het Westelijk blok: Afrika met uitzondering van Zuid-Afrika, Azië met uitzondering van Japan, Latijns- en Zuid-Amerika, Spanje, Portugal, Turkije en Joegoslavië.

Nogmaals belegging in bescherming van vermogen en inkomen

	1913		1938		1963	
	produktie-aandeel in pCt.	netto produktie-waarde in \$mrd. (Amerikaanse prijzen van 1958)	produktie-aandeel in pCt.	netto produktie-waarde in \$mrd. (Amerikaanse prijzen van 1958)	produktie-aandeel in pCt.	netto produktie-waarde in \$mrd. (Amerikaanse prijzen van 1958)
Wereldproductie van ruw staal a)						
Westelijke geïndustrialiseerde landen	93	6,8	76	7,4	66	21,4
Oostelijk blok a) ...	6	0,4	22	2,1	29	9,4
Ontwikkelingslanden in het Westelijk blok	1	0,1	2	0,2	5	1,5
Wereldtotaal a) ...	100	7,3	100	9,7	100	32,3
Wereldproductie van ijzererts a)						
Westelijke geïndustrialiseerde landen	81	0,9	64	0,6	48	1,5
Oostelijk blok a) ...	10	0,1	23	0,2	38	1,2
Ontwikkelingslanden in het Westelijk blok	9	0,1	13	0,1	14	0,4
Wereldtotaal a) ...	100	1,1	100	1,0	100	3,1

a) Exclusief de Chinese Volksrepubliek, Noord-Vietnam, Mongolië, Noord-Korea en Albanië.

voortbrengselen van de ijzer- en staalproducerende industrie leidden dan weer tot een verhevigd speuren naar mogelijke nieuwe ijzerertsbronnen. Na 1913 zien wij het aandeel van de Westelijke industriële landen in de ijzerertsproductie snel dalen, in de periode tot 1963 van 81 tot 48 pCt., hetgeen meer is dan, zoals wij in de tabel reeds zagen, de daling van hun aandeel in de ruwstaalproductie, nl. van 93 tot 66 pCt. Nauw hiermee samen hangt de verhouding tussen de netto waarden van ruwstaal en ijzererts (zie tabel). Voor de Westelijke landen is deze in de periode 1938-1963 gestegen van 11,5 : 1 tot 14,5 : 1; voor de gehele wereld was de stijging miniem: van 10,0 : 1 tot 10,6 : 1. De stijging voor het Westen is deels te danken aan de grote stijging van de productiecapaciteit van staal, deels — en dit met name in de naoorlogse jaren — aan het feit dat deze landen in toenemende mate toegang verkrijgen tot de ijzerertsbronnen buiten hun eigen grenzen, hetgeen dan mede de verklaring vormt voor de hierboven gesignaleerde discrepantie tussen het dalen van de aandelen van de Westelijke industriestaten in resp. de ruwstaalproductie en de ijzerertswinning.

De import van ijzererts in de E.G.K.S.-landen kwam tot de tweede wereldoorlog vrijwel alleen uit andere Europese landen (Spanje, Zweden) en Noord-Afrika. De naoorlogse ontdekkingen van ertsafzettingen hebben het beeld van de wereldertsvoorziening belangrijk gewijzigd: Zuid-Amerika, Canada en Australië werden belangrijke internationale ertsleveranciers. Voor lange tijd kan de voorziening gewaarborgd heten.

dR

[In het artikel „Iets over investeringen” in „E.-S.B.” van 15 juni jl. refereerden wij aan het „zopas verschijnen” maantnummer van het Maandschrift van het C.B.S. en constateerden wij dat de Maandschriften „vaak later verschijnen dan de datum op de omslag aangeeft”. Het laatste handhavend, merken wij op dat het woordje „zopas” (dat wel gold op het tijdstip van schrijven, maar niet meer op dat van publikatie) ten onrechte de indruk wekt van een grotere naijling dan de feitelijke. Die indruk nemen wij graag weg: het maantnummer is verschenen op 14 april.]

IN een voorgaande publikatie¹⁾ werd reeds uitvoerig op bovengenoemd onderwerp ingegaan, waarbij speciaal aandacht werd besteed aan de groei van het eigen vermogen van een aantal willekeurig gekozen ondernemingen gedurende de periode 1961-1964. Uit het daarbij gevoegde vergelijkende overzicht bleek, dat aan de met betrekking tot het ondernemingsoptreden minimaal te stellen eis, t.w. de instandhouding van het reële eigen vermogen, zeer gedifferentieerd werd tegemoetgekomen. Chemische bedrijven, internationale aannemingsbedrijven en de zgn. „Internationals” hebben gedurende de betreffende periode ruimschoots aan deze minimum eis voldaan. Bij scheepvaartmaatschappijen, handelsondernemingen en handelsbanken bleef gedurende de overeenkomstige periode de groei van het eigen vermogen ten achter bij de waarde-daling van de gulden.

In samenhang met het vraagstuk van de instandhouding van het reële eigen vermogen der ondernemingen, is het voor beantwoording van de vraag of belegging in aandelen bescherming van vermogen en inkomen biedt tegen inflatie, interessant na te gaan in hoeverre de winstuitkeringen aan aandeelhouders gelijk met de inflatie zijn gestegen. Indien de belegger aanneemt dat belegging in aandelen op lange termijn een beveiliging geeft tegen de waardevermindering van de gulden, zal hem voor ogen staan, dat de dividenduitkeringen parallel met de inflatie zullen stijgen. Enerzijds garanderen de hogere dividenduitkeringen hem een gelijk reëel inkomen, anderzijds resulteren, onder overigens gelijkblijvende omstandigheden, deze hogere dividenduitkeringen in een evenredige koersstijging, waardoor de koopkracht van het vermogen in stand wordt gehouden. Hij kan echter nauwelijks verwachten, dat het dividendpercentage steeds verder zal worden verhoogd. Dit wil niet zeggen dat de geldbedragen, welke hem toevloeien, niet kunnen toenemen. Door uitkering van bonusaandelen wordt de basis waarover het dividend wordt uitgekeerd, t.w. het aandelenkapitaal, verbreed en wordt hetzelfde effect bereikt.

In deze studie zal worden nagegaan, in hoeverre over een tijdvak van tien jaren de dividenduitkeringen van een aantal willekeurig gekozen ondernemingen zijn gestegen ten opzichte van de inflatie, zoals deze blijkt uit het verloop van het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud. Ter illustratie van de waardedaling van het geld geven wij in bijgaande figuur de ontwikkeling van de kosten van levensonderhoud gedurende de periode 1955 t/m 1965 weer. Uitgaande van 1955 = 100 zijn de kosten van levensonderhoud in ons land gestegen tot 138 in 1965, hetgeen neerkomt op een gemiddelde prijsstijging van ca. 3,25 pCt. per jaar ($100 \times 1,0325^{10} = 138$). De koopkracht van de gulden daalde in dezelfde periode tot $\frac{100}{1,38} = 73$ pCt. van die van 1955, hetgeen neerkomt op een dalingspercentage van bijna 3 per jaar. Vermogen en inkomen zouden tegen inflatie beschermd zijn, indien een belegging in aandelen te vinden zou zijn geweest waarop het uitgekeerde dividend jaarlijks met $3\frac{1}{4}$ pCt. cumulatief toegenomen zou zijn. Theoretisch gezien zouden dit ook

¹⁾ In E.-S.B. van 13 april 1966, blz. 396-398.

aandelen:

tegen inflatie?

aandelen kunnen zijn van maatschappijen, die náást een jaarlijks gelijkblijvend contant dividend gemiddeld jaarlijks $3\frac{1}{4}$ pCt. in bonusaandelen zouden hebben uitgekeerd. Ook in dit geval zou het dividendinkomen de bovenste lijn van de bijgevoegde grafiek hebben gevolgd en het reële inkomen van de aandeelhouder gelijk gebleven zijn.

Dividendstijging of bonusaandeel?

Welke van de twee mogelijkheden is voor de aandeelhouder te prefereren, een evenredig met de inflatie stijgend dividendpercentage of periodieke uitkeringen van bonusaandelen, overeenkomend met het inflatiepercentage, waarbij dan uiteraard een gelijkblijvend contant dividend wordt uitgekeerd? Op het eerste gezicht lijkt de keuze voor de aandeelhouder gelijke uitkomsten te bieden, doch hier moet op een speciaal facet worden gewezen, nl. op de uitkeringspolitiek, vastgelegd in de bepalingen betreffende de winstverdeling. Bij nadere bestudering van de statutaire winstverdeling van de onderzochte maatschappijen kan hieruit de volgende schematische winstverdeling worden opgesteld: „van de winst komt 5 pCt. primair dividend toe aan de aandeelhouders, van de overwinst wordt 25 pCt. gereserveerd, 25 pCt. toegekend aan winstgerechtigde bestuurders en het restant ter beschikking van de algemene vergadering van aandeelhouders gesteld”.

Als gezegd is deze winstverdeling zeer geschematiseerd en dient voor iedere maatschappij als zodanig te worden gemodificeerd. Opvallend is, dat het primair dividend op een laag niveau is gehandhaafd, ondanks het feit dat het beloningspercentage voor het zgn. risicomijdende kapitaal (obligaties, leningen enz.) na de tweede wereldoorlog steeds verder is gestegen. Afgevraagd dient te worden, of een dergelijk laag primair dividendpercentage voor het risicodragende kapitaal valt te verdedigen. Een primaire beloning van ca. 8 pCt. lijkt een reëler basis dan 4 à 5 pCt.

Dit laatste percentage berust nog op vooroorlogse verhoudingen. Met nadruk dient echter te worden gewezen op de invloed van de inflatie op de winstverdeling. Stel, een onderneming met bovengenoemde statutaire winstverdeling, met een kapitaal van 500 en met een winst van 100. Na x jaren heeft zich een inflatie voorgedaan van 40 pCt., de onderneming heeft een gelijke reële winst kunnen handhaven, d.w.z. deze is gestegen tot 140. Dan luidt de winstverdeling als volgt:

	vroeger	nu
Aandelenkapitaal.....	500	500
Winst.....	100	140
Aandelhouders primair.....	25	25
„ overwinst.....	37,5	57,5
Totaal winstaandeel aandeelhouders	62,5 pCt.	82,5 = 58,93 pCt.
Winstaandeel bestuurders.....	18,75 pCt.	28,75 = 20,53 pCt.
Reserves.....	18,75 pCt.	28,75 = 20,53 pCt.

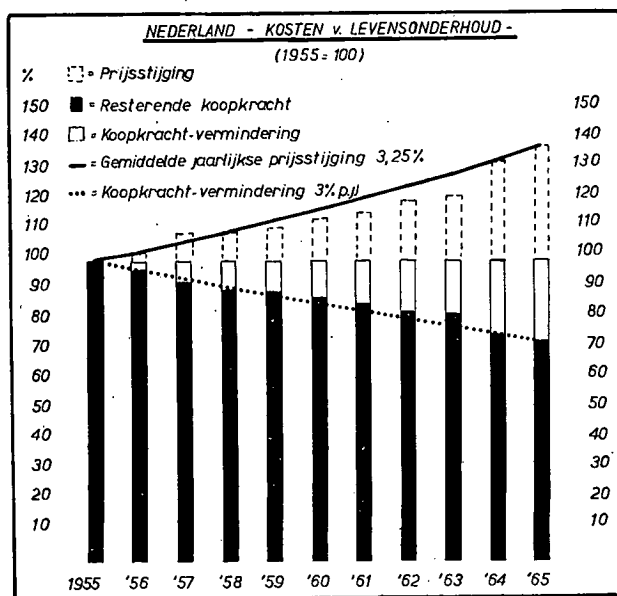
Uit het bovenstaande blijkt dat, ten gevolge van de inflatie, aandeelhouders bij een onveranderd aandelenkapitaal en een reëel gelijkgebleven winst, relatief een geringer deel van de winst ontvangen ten detrimente van winstgerechtigde bestuurders en de reserves. Ware het aandelenkapitaal met 40 pCt. gestegen door uitkering van bonusaandelen (naast de contante winstuitkering), dan had zich deze relatieve verschuiving in de winstuitkeringen niet voorgedaan. Ethisch lijkt een dergelijke verschuiving als gevolg van de inflatie moeilijk te verantwoorden. Men diene zich dan ook af te vragen, indien geen absoluut maximum is gesteld aan winstuitkeringen aan bestuurders, of door periodieke uitkering van bonusaandelen naast de jaarlijkse winstuitkeringen, aan bovengenoemde onbillijkheid niet tegemoet dient te worden gekomen.

Heeft de stijging van de dividenduitkeringen gelijke tred gehouden met de inflatie?

Van een aantal ondernemingen werd nagegaan, in hoeverre de aandeelhouders een gelijkblijvend reëel inkomen hebben ontvangen. Hiervoor werd de dividendbasis in 1955 vergeleken met die van 1964. Tevens werd nagegaan, hoeveel aan bonusaandelen werd uitgekeerd náást het contante dividend. Deze uitkeringen werden uitgedrukt in een cumulatief percentage op basis van het aandelenkapitaal per ultimo 1955. Uitkeringen van bonusaandelen, stock-dividend, als onderdeel van het jaardividend, worden verondersteld door de aandeelhouder te zijn verzilverd, zijnde noodzakelijk voor de instandhouding van het benodigde jaarrendement. De extra opbrengst tussen nominale waarde en opbrengstwaarde werd verwaarloosd. De uitkeringen van bonusaandelen náást het jaardividend worden echter in alle gevallen verondersteld in portefeuille te zijn gehouden.

In ommestaand vergelijkend overzicht wordt de toename van het nominale rendement van een aantal ondernemingen gedurende de periode 1955 tot 1964 gegeven. Hierbij nog enige opmerkingen:

Bij de vaststelling van de dividendbasis per ultimo 1955 en 1964 werd rekening gehouden met dividenduitkeringen in de omliggende jaren; zonodig werd de dividendbasis gecorrigeerd. Het cumulatief percentage bonusaandelen hetgeen werd toegekend aan aandeelhouders (kolom III), is uitgedrukt op basis van het aandelenkapitaal per ultimo 1955. Het woord „cumulatief” moet mede uitgelegd worden als zijnde bonusaandelen over bonusaandelen. Voor de berekening van het dividend 1964 op aandelen en

Bron: Statistiek Banque de Paris et des Pays-Bas, Amsterdam.

Vergelijkend overzicht van de toeneming van het nominaal rendement van de aandelen van een aantal ondernemingen gedurende de periode 1955 - 1964

Naam van de onderneming	Dividendbasis		Bonsaandelen (cumulatief) in pCt.	Dividend 1964 op aandelen en bonsaandelen	Toeneming van kolom IV t.o.v. kolom I in pCt.
	1955	1964			
	I	II			
Unilever	14	21	108,33	43,8	212,9
Heineken's Bierbrouwerij	12	14	150	35	191,7
Bols	14	23	63,35	37,6	168,6
Bensdorp Internationaal	10	16	57,5	25,2	152
Erdal, Mij. voor Wasverwerking	12	15	100	30	150
Havenwerken, Mij. voor	7	14	17	16,4	134,3
Bredero, Verenigde Bedrijven	10	20	12,01	22,4	124
Zwanenberg-Organon	13	17	46,21	24,9	91,5
Overzeese Gas- en Elektr. Mij.	9	14	15,78	16,2	80
Gerofabriek	15	13,5	100	27	80
Koninklijke Petroleum	25	31,25	35,96	42,5	70
Bijenkorf	10	17	—	17	70
Nelle, J. van	6	10	—	10	66,7
Philips	14	16	40,71	22,5	60,7
Internatio	9	14	—	14	55,6
Algemene Bank Nederland	10	14	5	14,7	47
Proost & Brandt	7,5	11	—	11	46,7
A. K. U.	15	18	21,13	21,8	45,3
Buttinger Handel Mij.	10	14	—	14	40
Centrale Suiker Mij.	10	14	—	14	40
Hoogovens	16	20	5	21	31,3
Ned. Middenstandsbank	7	9	—	9	28,6
Simon de Wit	7	9	—	9	28,6
Albert Heijn	11	14	—	14	27,3
Amstel Brouwerij	11	14	—	14	27,3
Curacaosche Handel-Mij.	11,5	14	—	14	21,7
Ned. Kabelfabrieken	14	16	—	16	14,3
Kas-Associatie	7	8	—	8	14,3
Billiton Mij.	15	17	—	17	13,3
Ned. Overzee Bank	10	11	—	11	10
Amsterdamsche Ballast Mij.	15	16	—	16	6,7
Scholten Carton- en Papierfabr.	12	12	—	12	—
Amsterdam Rubber	7,5	7	—	7	— 6,7
Kon. Paketvaart Mij.	10	9	—	9	— 10
Kon. Ned. Stoomboot Mij.	10	8	6,25	8,5	— 15
Lindeteves-Jacoberg	14	10	—	10	— 28,6
Gelder Zonen, Van.	12	—	—	—	—
Edy (Emaillleerfabr. De IJssel)	8	—	33,33	—	—
Gelderman & Zonen	7	—	—	—	—
Totaal-Generaal	437,5	520,75	—	655,5	49,83

toegekende bonusaandelen (kolom IV) werd het aandelenkapitaal per ultimo 1955 (100 pCt.) verhoogd met het cumulatief percentage bonusaandelen en daarna vermenigvuldigd met de dividendbasis 1964. Het gevonden percentage geeft het totaal weer van het ontvangen dividend op aandelen plus in portefeuille gehouden bonusaandelen. Kolom V geeft dus de relatieve toeneming van het dividendpercentage, ook weer uitgedrukt in procenten.

Bij vergelijking van de relatieve toeneming van het dividendpercentage dient er rekening mee te worden gehouden, dat ondernemingen, welke reeds in het jaar 1955 een hoog dividend uitkeerden, uiteraard relatief minder gunstig afsteken ten opzichte van de ondernemingen, welke in het jaar 1955 een laag dividendpercentage toekenden. Verder is van belang te weten, dat de ondernemingen, welke in de studie werden opgenomen, waarschijnlijk gunstig afsteken tegenover de rest van ter beurze genoteerde ondernemingen. Immers, uitsluitend ondernemingen, welke een geconsolideerde balans publiceren, werden in het onderzoek betrokken. Dit doende, wordt wellicht een systematische fout gemaakt, doordat de categorie van onderzochte ondernemingen sterker is dan de categorie ondernemingen, welke misschien uit zwakte niet met de kaarten op tafel wenst te komen.

BIJ de beoordeling van de uitkomst van dit onderzoek blijkt, dat de helft van de betrokken ondernemingen de aandeelhouders geen reëel gelijkblijvend rendement hebben kunnen bieden. Nagenoeg dezelfde ondernemingen, welke in het vorige onderzoek boven het gemiddelde uitstaken, blijken ook nu weer aan hoge eisen te voldoen.

Met betrekking tot de vraagstelling of belegging in aandelen bescherming biedt tegen de geldontwaarding is de uitkomst van dit onderzoek onthullend. Stel dat een belegger in 1955 van alle onderhavige ondernemingen een gelijk aandeel in bezit had en dit gedurende de betreffende periode heeft behouden. Het blijkt dat het in 1964 ontvangen dividend op aandelen en in portefeuille gehouden bonusaandelen ten opzichte van het ontvangen dividend in 1955 met bijna 50 pCt. is gestegen, d.w.z. dat het stijgingspercentage groter is geweest dan de inflatie gedurende deze periode. Van deze stijging heeft bijna 20 pCt. betrekking op hogere dividenuitkeringen en ruim 30 pCt. op dividenden op bonusaandelen.

Te constateren valt, dat:

- de zgn. „Internationals” de aandeelhouders niet in de steek hebben gelaten. Integendeel, de in 1964 ontvangen dividenden geven ruimschoots compensatie voor de verminderde koopkracht van de gulden sedert 1955;
- de scheepvaartmaatschappijen kennelijk de winstuitkeringen geen gelijke tred hebben kunnen laten houden met de inflatie;
- de uitkeringen van de handelsbanken geen gelijke tred hebben gehouden met de inflatie;
- de internationale handelsondernemingen de inflatie nagenoeg niet het hoofd hebben kunnen bieden.

Bovenstaande conclusies werden ook reeds bij het vorige onderzoek getrokken en deze studie blijkt deze dus te bevestigen.

De Nederlandse marginale kapitaalcoëfficiënt is ten opzichte van de ons omringende landen vrij hoog. De auteur van onderstaande bijdrage gaat na in hoeverre het verloop van deze marginale kapitaalcoëfficiënt ook de richting van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt bepaalt, m.a.w. hoe de kapitaal/inkomenrelatie zich in de toekomst zal ontwikkelen. Tevens worden de uitkomsten voor Nederland vergeleken met die voor een zestal andere landen.

Bewegingen van de marginale en gemiddelde kapitaalcoëfficiënten, in Nederland en in enkele andere landen

Begrip kapitaalcoëfficiënt

WIJ bestuderen thans nauwlettend en terecht de op drift geraakte loon- en prijsbewegingen in ons land.

Daarnaast vergeten wij echter niet om aandacht te schenken aan de meer structurele aspecten van onze economie. Met name beginnen wij ons in de laatste tijd af te vragen, hoe het komt dat onze marginale kapitaalcoëfficiënt zo hoog ligt, m.a.w. waarom in Nederland relatief zoveel moet worden geïnvesteerd om een bepaalde toename van het inkomen te kunnen bewerkstelligen. In verschillende publikaties komt deze gedachte hoe langer hoe duidelijker naar voren.

Dit is uiteraard een vraagstelling met heel belangrijke aspecten. Zij raakt namelijk ten volle onze productie- en bestedingsstructuur. Een relatief hoge marginale kapitaalcoëfficiënt wijst er wellicht op, dat in ons land deze structuur minder optimaal is dan in het buitenland. De marginale kapitaalcoëfficiënt heeft echter betrekking op de investeringen en inkomens op korte termijn. Zij kan worden weergegeven door de volgende eenvoudige formule:

$$MKC = \frac{\Delta K}{\Delta Y} = \frac{K_{t'} - K_{t'-1}}{Y_t - Y_{t-1}} \quad (1)$$

waarbij MKC de marginale kapitaalcoëfficiënt, K het kapitaal, Y het inkomen en de indices t' en t de tijd aan het einde resp. gedurende de tijdsperiode t voorstellen.

De verhoudingen op *korte termijn* weerspiegelen echter nog niet de verhoudingen op *lange termijn*. Wat wij ook moeten weten is namelijk de *gemiddelde kapitaalcoëfficiënt*. Deze drukt het volgende quotiënt uit:

$$GKC = \frac{K}{Y} = \frac{K_{t'}}{Y_t} \quad (2)$$

Berekeningswijze van de kapitaalcoëfficiënten

Het kan zijn dat de verhouding tussen de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten in verscheidene landen anders ligt dan die tussen de marginale kapitaalcoëfficiënten. En als zij anders ligt, is het niet oninteressant om eens de verschuiving na te gaan van de gemiddelde naar de marginale kapitaalcoëfficiënt-verhouding toe. Men verkrijgt op deze wijze meer inzicht in het verloop van de kapitaal/inkomenrelatie. Daartoe zal eerst een schatting van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten moeten worden gemaakt. In de literatuur vindt men te weinig gegevens over gemiddelde kapitaalcoëfficiënten. De gemiddelde kapitaalcoëfficiënten kunnen indirect van de marginale worden afgeleid en wel op de volgende, eenvoudige wijze:

$$GKC = \frac{K}{Y} = \frac{\Delta Y}{Y} / \frac{\Delta K}{K} \cdot \frac{\Delta K}{\Delta Y} \quad (3)$$

Voor ontwikkelingen op lange termijn is het verantwoord om bij benadering van een exponentiële groei van het kapitaal uit te gaan. Bij een exponentiële groei van het kapitaal kan $\frac{\Delta K}{K}$ worden gelijk gesteld aan $\frac{\Delta i}{i}$ (i = investering)¹⁾. De basisgegevens zijn nu voorhanden om bruikbare schattingen van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten te maken. De grootheden $\frac{\Delta Y}{Y}$, $\frac{\Delta K}{K}$ en

$\frac{\Delta K}{\Delta Y}$ van vergelijking (3) kunnen immers met behulp van de aanwezige statistische bronnen worden vastgesteld.

De berekening $\frac{\Delta K}{\Delta Y}$ vereist hierbij nog enige nadere explicatie. De berekening van deze grootheid, welke de marginale kapitaalcoëfficiënt voorstelt, geschiedt als volgt:

$$MKC_t = \frac{K_{t'} - K_{t'-1}}{Y_t - Y_{t-1}} = \frac{K_{t'} - K_{t'-1}}{Y_{t-1}} / \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \quad (4)$$

De notatie $\frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}}$ is niets anders dan de statistische detaillering van de berekening van de grootheid $\frac{\Delta Y}{Y}$.

De term $\frac{K_{t'} - K_{t'-1}}{Y_{t-1}}$ houdt niets anders in dan het quotiënt van de kapitaalvorming en het inkomen (spaarquote). De teller $K_{t'} - K_{t'-1}$ is hierbij gelijk aan de investeringen in jaar t (i_t). Door de gemiddelde spaarquote over de beschouwde periode te delen door de groei van het inkomen, wordt ten slotte de gemiddelde marginale kapitaalcoëfficiënt (MKC) over de periode verkregen.

De grootheden zullen wij tegen constante prijzen nemen, ten einde de invloed van divergerende prijsontwikkelingen op de resultaten uit te schakelen. Als uitgangsprijsperiode hanteren wij de jaren 1950-1960. Ook in andere publikaties over de marginale kapitaalcoëfficiënt werd van perioden tussen resp. omstreeks deze jaren uitgegaan²⁾. Enige vergelijking met deze berekeningen is daardoor mogelijk. Dat het laatste jaar van de periode 1960 is, een jaar dat reeds

¹⁾ Dat $\frac{\Delta K}{K} = \frac{\Delta i}{i}$ hebben wij in dit blad reeds eerder getracht aannemelijk te maken (zie „E.-S.B.” van 10 februari 1965, blz. 140, nootvermelding 3). Voorwaarde is echter dat $\Delta i/i \neq 0$. Gezien de te constateren investeringsgroei wordt aan deze voorwaarde voldaan.

²⁾ Vgl. J. E. Andriessen: *De economische groei in Nederland*. Bankierskantoor Mendes Gans N.V., 1962; J. B. D. Derksen: *Kapitaalcoëfficiënten en economische groei*; Statistische en econometrische onderzoeken 3e-4e kw. 1963 (C.B.S.); Memorie van toelichting van de Rijksbegroting 1966, Hoofdstuk XIII-Economische Zaken.

enige tijd achter ons ligt, vormt geen onoverkomelijk bezwaar. Het gaat bij deze beschouwingen meer om de structurele aspecten van de economie.

Internationale verschillen tussen de kapitaalcoëfficiënten

Bij de schatting van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten kwamen wij tot de volgende resultaten:

TABEL 1.
Kapitaalcoëfficiënten in de periode 1950-1960

Landen	Inkomensontwikkeling ($\frac{\Delta Y}{Y}$)	Investeringsontwikkeling ($\frac{\Delta I}{I}$)	Investeringsquote in pCt.	MKC = $\frac{\Delta K}{\Delta Y}$		GKC = $\frac{K}{Y}$	
				Absolute waarde	Indexcijfers (Ned. = 100)	Absolute waarde	Indexcijfers (Ned. = 100)
Nederland	5,3	7,4	23,0	4,3	100	3,1	100
België	3,1	3,9	17,1	5,5	128	4,4	142
West-Duitsland	8,2	10,8	23,2	2,8	65	2,1	68
Frankrijk	4,7	6,2	18,8	4,0	93	3,0	97
Italië	6,4	9,8	21,8	3,4	79	2,2	71
Ver. Koninkrijk	2,6	6,5	15,4	5,9	137	2,4	77
Ver. Staten	3,1	2,2	16,6	5,4	126	7,6	245

De in tabel 1 vermelde gegevens geven tot de volgende opmerkingen aanleiding:

- De Nederlandse marginale kapitaalcoëfficiënt lag in E.E.G.-verband in 1950-1960 enigszins aan de hoge kant. Uit de cijfers van andere publikaties kan dit verschijnsel ook worden vastgesteld. Waarop wij zouden willen wijzen is, dat deze ongunstige positie van Nederland min of meer ook voor de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten geldt.

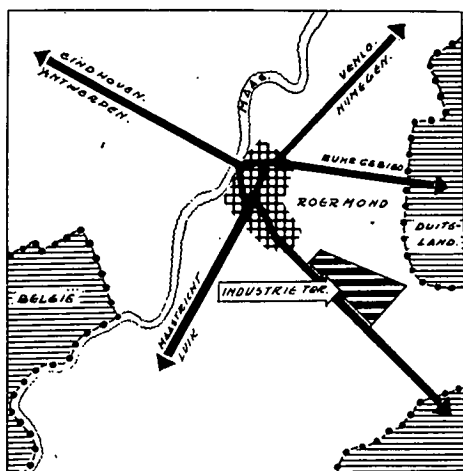
De gemiddelde kapitaalcoëfficiënt geeft de gemiddelde kapitaal/inkomen-verhouding weer, of m.a.w. drukt het gemiddelde percentage uit dat het geproduceerde inkomen van het geïnvesteerde kapitaal uitmaakt. De cijfers illustreren nu het feit, dat dit percentage voor Nederland en voor het gemiddelde Nederlandse bedrijf (het eerste gezien als de aggregatie van het tweede) in E.E.G.-verband min of meer aan de nadelige kant ligt (in het bijzonder t.o.v. West-Duitsland en Italië). België en de Verenigde Staten kennen nadeliger verhoudingen.

- De gemiddelde kapitaalcoëfficiënten liggen in alle beschouwde landen lager dan de marginale, behalve voor de Verenigde Staten. Men kan dus verwachten dat de gemiddelde kapitaal/inkomen-verhouding voor deze landen in de komende jaren trendmatig zal verslechteren. Of eenvoudiger gezegd: bij een evenredig oplopen van de lonen t.o.v. de arbeidsproductiviteit (m.a.w. bij een constante loonquote), zal het hier aan de orde gestelde proces de winstpercentages in de komende jaren in trendmatig opzicht aantasten.

- Tegen deze achtergrond van stijgende gemiddelde kapitaalcoëfficiënten is het niet oninteressant om de Nederlandse positie nader in beschouwing te nemen. Dit kan geschieden aan de hand van de indexcijfers voor de gemiddelde en marginale kapitaalcoëfficiënt. België heeft een hogere gemiddelde kapitaalcoëfficiënt dan Nederland. Dit geldt ook voor de marginale kapitaalcoëfficiënt. Het verschil bij de laatste is echter iets kleiner geworden. De Belgische gemiddelde kapitaalcoëfficiënt zal hierdoor iets meer naar de Nederlandse toegroeien. West-Duitsland en

(I. M.)

ROERSTREEK INDUSTRIETERREIN „HEIDE”

- Limburgs GROOTSTE industrieterrein
- REGERINGSSTEUN voor zich vestigende industrieën
- GOEDE VERBINDINGEN over weg, spoor en water
- CENTRALE LIGGING binnen het EURO-MARKT GEBIED
- uitstekend WOONKLIMAAT
- WONINGEN beschikbaar
- verhuur van INDUSTRIEHALLEN
- voldoende ARBEIDSKRACHTEN

INLICHTINGEN omtrent vestigingsmogelijkheden op dit TERREIN worden gaarne verstrekt door het SECRETARIAAT van het INDUSTRIESCHAP „ROERSTREEK”, p.a. STADHUIS, ROERMOND, Telefoon 04150-4041.

Frankrijk hebben een lagere gemiddelde kapitaalcoëfficiënt dan Nederland. Hun marginale kapitaalcoëfficiënten liggen verhoudingsgewijs echter nog iets lager dan de Nederlandse. De verschillen zijn echter zo gering, dat men deze mag verwaarlozen. Hieruit zouden wij de conclusie willen trekken, dat de verschillen in omvang van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt tussen West-Duitsland en Frankrijk enerzijds en Nederland anderzijds niet groter zullen worden. Voor Italië mag, als men op dezelfde wijze de cijfers interpreteert, de gevolgtrekking worden gemaakt, dat de lagere Italiaanse gemiddelde kapitaalcoëfficiënt relatief iets zal stijgen t.o.v. de Nederlandse. Hetzelfde geldt in versterkte mate voor Engeland.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat, tegen de achtergrond van de te verwachten stijgingen van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten in de diverse landen, de Nederlandse positie waarschijnlijk niet zal verslechteren.

De veranderingen in de toekomst van de marginale kapitaalcoëfficiënten

Het is interessant om in dit kader een stap verder te doen, en na te gaan hoe de ontwikkelingen van de marginale kapitaalcoëfficiënten zelf verliepen. Wij hebben nu toe de marginale en gemiddelde kapitaalcoëfficiënten in de verschillende landen met elkaar vergeleken en daaruit verschillende conclusies getrokken. Wanneer men nu iets weet van de ontwikkelingen welke zich bij de marginale kapitaalcoëfficiënten hebben voorgedaan, weet men van het aan de gang zijnde onderliggende economische proces nog iets meer. De ontwikkelingen van de marginale kapitaalcoëfficiënten vormen immers een aanwijzing hoe de toekomstige marginale kapitaalcoëfficiënt-verhoudingen tussen de landen er uit zullen zien, terwijl deze laatste weer, zoals wij hebben gezien, op hun beurt een aanwijzing vormen voor de toekomstige gemiddelde kapitaalcoëfficiënt-verhoudingen. Wij zouden hiermede eigenlijk een verdere blik in de toekomst willen werpen, wat de ontwikkelingen van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten betreft.

De veranderingen in de marginale kapitaalcoëfficiënt kunnen bij een exponentiële groei als volgt worden vastgesteld.

$$\frac{\Delta MKC}{MKC} = \frac{\Delta K/K - \Delta Y/Y}{\Delta Y/Y + 1} \quad (5)$$

Men verkrijgt voor de veranderingen van de marginale kapitaalcoëfficiënten het volgende beeld:

TABEL 2.

Jaarlijkse procentuele toenemingen van de marginale kapitaalcoëfficiënt in de jaren 1950-1960

	Neder-land	Bel-gië	West-Duits-land	Frank-rijk	Ita-lië	Ver. Konink-rijk	Ver-enigde Staten
$\frac{\Delta MKC}{MKC}$ (in pCt.)	2,0	0,8	2,4	1,4	3,2	3,8	- 0,9

Uit tabel 2 zijn de volgende conclusies te trekken:

- Voor alle beschouwde landen kan voor de periode 1950-1960 een stijging van de marginale kapitaalcoëfficiënt worden waargenomen, behalve voor de Verenigde Staten. Zo is voor Nederland van 1950-1960 de marginale kapitaalcoëfficiënt jaarlijks met een trendmatig percentage van 2 gestegen. Elk jaar wordt dus de marginale kapitaalcoëfficiënt hoger.

- Nederland slaat in het veranderingsproces van de marginale kapitaalcoëfficiënten geen slecht figuur. Alleen België en Frankrijk hebben een stijgingspercentage van hun marginale kapitaalcoëfficiënt gekend dat lager lag dan het Nederlandse (hierbij zien wij af van de uitzonderlijke situatie, die in de Verenigde Staten kan worden geconstateerd). Dit betekent dat de Belgische en Franse marginale kapitaalcoëfficiënt, wanneer de ontwikkeling zich langs dezelfde lijnen in de toekomst voortzet, relatief gunstiger t.o.v. de Nederlandse marginale kapitaalcoëfficiënt zal worden. De Belgische marginale kapitaalcoëfficiënt lag in 1950-1960 hoger dan de Nederlandse, maar groeit naar het Nederlandse peil toe. De Franse marginale kapitaalcoëfficiënt lag in dezelfde periode ongeveer gelijk met de Nederlandse, maar komt door de ontwikkeling lager te liggen.

- Een ander beeld geven West-Duitsland en Italië te zien. Hun marginale kapitaalcoëfficiënten stijgen krachtens tabel 2 sneller dan de Nederlandse. Wanneer deze ontwikkelingen zich voortzet, is een toegroeien van hun lagere marginale kapitaalcoëfficiënten naar het niveau van de Nederlandse niet onwaarschijnlijk te achten.

- Betrekkelijk ongunstig is de Engelse situatie. De Engelse marginale kapitaalcoëfficiënt stijgt belangrijk sneller dan de Nederlandse, terwijl naar omvang de Engelse marginale kapitaalcoëfficiënt reeds hoger ligt dan die van ons land. Het nadelig verschil t.o.v. ons land wordt daarvoor alleen maar groter.

RESUMEREND zouden wij op grond van het bovenstaande het volgende willen vaststellen. De Nederlandse gemiddelde kapitaal/inkomen-verhouding (de Nederlandse gemiddelde kapitaalcoëfficiënt) ligt in E.E.G.-verband aan de nadelige kant. Dit nadeel zal in de toekomst t.o.v. de andere E.E.G.-landen waarschijnlijk niet nog groter worden, zowel niet op kortere als op langere termijn beschouwd (gezien de omvang resp. de ontwikkeling in de omvang van onze marginale kapitaalcoëfficiënt). In zoverre vertoont onze economische positie t.o.v. de E.E.G. positieve noch negatieve kanten. Bevredigend kan dit Nederlandse beeld echter niet worden genoemd. Gepoogd zal moeten worden onze kapitaalcoëfficiënt te verlagen. Wellicht ware het te overwegen om na te gaan in hoeverre de Nederlandse produktiestructuur afwijkt van die der overige E.E.G.-landen. De Nederlandse produktiestructuur zal t.o.v. deze landen zeker zowel voordelige als nadelige aspecten vertonen. De moeilijkheid is echter vast te stellen wat voordelig en wat nadelig is. Misschien dat diepgaande internationaal vergelijkende studies ons in dit opzicht iets meer kunnen leren.

's-Gravenhage.

J. A. WARTNA.

$$^3) \frac{\Delta MKC_0}{MKC_0} = \frac{\Delta K_1/\Delta Y_1 - \Delta K_0/\Delta Y_0}{\Delta K_0/\Delta Y_0} \quad (\text{index 0 en 1})$$

zijn de tijdstippen 0 en 1).

Nu is $\Delta K_0/K_0 = \Delta K_1/K_1$ (exponentiële groei), zodat $\Delta K_0 = K_0/K_1 \cdot \Delta K_1$. Evenzo is $\Delta Y_0 = Y_0/Y_1 \cdot \Delta Y_1$. Deze vormen, gesubstitueerd in de tweede term van de vergelijking, geeft: $\frac{\Delta K_0/K_0 - \Delta Y_0/Y_0}{\Delta K_0/K_0} : \frac{\Delta Y_0/Y_0 + 1}{\Delta Y_0/Y_0 + 1}$, indien men bedenkt dat $K_1/K_0 = \Delta K_0/K_0 + 1$ en $Y_1/Y_0 = \Delta Y_0/Y_0 + 1$. Bij een exponentiële groei kan het quotiënt in een meer algemene vorm worden geschreven: $\frac{\Delta K/K - \Delta Y/Y}{\Delta K/K} : \frac{\Delta Y/Y + 1}{\Delta Y/Y + 1}$. Deze vorm geldt voor de relatieve toename van MKC voor elk tijdstip, zodat hieruit de in de tekst vermelde vergelijking (5) volgt.

Stakingen tegen de overheid

TWEE grote arbeidsconflicten hebben recentelijk onze aandacht getrokken, nl. de tot een soort nationale rustdag uitgegroeide 24-uur-staking in Frankrijk en de nog steeds voortdurende zeeliedenstaking in Engeland. Stakingen tegen de overheid? In beide gevallen hebben de stakingsleiders met nadruk betoogd, dat het niet ging om een politieke staking, maar om een puur economisch conflict. Tot op zekere hoogte konden zij dit met recht stellen. In deze stakingen was de bestaande maatschappelijke orde niet in het geding. En toch richtten deze stakingen zich wel degelijk tegen een stuk overheidsbeleid. Zowel de economische politiek van De Gaulle („des sous, Charlot”) als Wilsons pogingen om te komen tot een rationeler „incomes policy” waren en zijn in feite het doelwit van de stakende werknemers. Hierbij vergeleken vallen de huidige moeilijkheden rond ons nationale loonbeleid toch wel min of meer in het niet.

Zeven miljoen Franse stakers en een veelvoud daarvan dat hetzij uit sympathie of solidariteit meedoet, hetzij niet kan werken doordat essentiële diensten zijn uitgevallen. Een Engelse zeeliedenstaking, die het voor de eilandbewoners zo belangrijke zeetransport volkomen dreigt te ontwrichten. Wat zit hier achter? Wat is de verklaring dat de Nederlandse industriële verhoudingen als regel een zoveel rustiger beeld te zien geven dan in andere Europese landen? Welke historische achtergronden verklaren, dat de Nederlandse vakbeweging zich blijkbaar zoveel meer geïntegreerd heeft in de maatschappelijke orde dan elders het geval is? Een verklaringsgrond hiervoor is niet zo eenvoudig te vinden. Mogelijk zou echter een nadere analyse van dit verschijnsel ons een juister zicht geven op de plaats en de functie van de vakbeweging, ook in ons maatschappelijk en staatkundig bestel. Het sociale klimaat in een land en de sociaal-structurele verhoudingen zijn de resultante van een complex en interdependent verband van historisch bepaalde sociaal-economische, politieke en culturele factoren.

Een interessante poging om de ontwikkelingsgang van de Westeuropese vakbeweging te volgen, is gedaan door Dr. F. A. M. Verleisdonk: „Stakingen tegen de overheid”¹⁾. De auteur, voor wie deze studie als proefschrift heeft gediend, gaf aan zijn boek de ondertitel mee: „De veranderende positie van de Westeuropese vakbeweging, gezien tegen de achtergrond van de sociaal-economische ontwikkeling”. Hij heeft er zich overigens wijselijk toe beperkt de situatie in drie landen, t.w. Frankrijk, Duitsland en Engeland, als uitgangspunt te nemen. Voorwaar, op zichzelf al een enorme opgave. De ondertitel dekt in zoverre de inhoud van het boek niet geheel, dat de auteur zich niet heeft bepaald tot uitsluitend de sociaal-economische achtergronden, maar in zijn benadering wel degelijk, zo niet overwegend, sociaal-politieke factoren heeft betrokken.

¹⁾ Van Gorcum & Comp. N.V., Assen 1965, 222 blz., f. 18,50.

Dr. Verleisdonk heeft zich niet ten doel gesteld, een omvattende, historisch overzicht te geven van de sociale ontwikkeling in de door hem beschreven landen. Zijn studie heeft daardoor onvermijdelijk een nogal impressionistisch karakter gekregen. Hij heeft niet diep gegraven, hetgeen bij een zo breed uitgezet veld van onderzoek ook nauwelijks mogelijk was. Zijn sociaal-economische beschouwing is in hoofdzaak opgehangen aan Rostows theorie van de economische groeifasen. De industriële ontwikkeling heeft zich in de door hem beschreven landen inderdaad in onderscheidene perioden voltrokken. In navolging van Rostow stelt de auteur dat het stadium van volle wasdom in Engeland werd bereikt in 1850, in Duitsland en Frankrijk omstreeks 1910. Daargelaten of dit schematische beeld voldoende verantwoord is, kan wel worden gesteld, dat de industriële ontwikkelingsfase in Engeland veel eerder is ingezet dan in de beide andere landen.

De structurele wijzigingen, de verlegging van het economisch zwaartepunt van de agrarische naar de industriële sector, hebben grote sociale spanningen opgeroepen. De auteur stelt in dit verband o.m. dat door het achterblijven van de agrarische investeringen en de agrarische produktiviteit, de lasten van de industriële expansie eenzijdig op de arbeidersklasse werden afgewenteld. Dit kan verklaren, dat de ontwikkeling van een industriële arbeidersbeweging niet synchroon is verlopen. Het verklaart niet of slechts in zeer beperkte mate waarom in verschillende landen het sociale klimaat zozeer kon uiteenlopen. Het geeft geen verklaring voor het anarchistisch-syndicalistische stempel van de Franse arbeidersbeweging in de periode vóór 1914, laat staan, dat het ons iets te zeggen heeft over het huidige nog sterk links-extremistische karakter van de Franse vakbeweging. Het kan ons ook niet duidelijk maken, waarom de Duitse vakbeweging haar historische roeping bij het aan de macht komen van de Nazi's wel moest verzaken. Evenmin levert het ons een verklaringsgrond voor de hopeloos verouderde structuur van de Britse vakbeweging anno 1966.

Dr. Verleisdonk heeft dan ook — al dan niet welbewust — de grenzen van een sociaal-economische beschouwing moeten overschrijden. De samenvatting die hij geeft van de sociaal-politieke verhoudingen in de door hem gekozen landen kan voor de geïnteresseerde lezer bepaald boeiende stof tot overdenking opleveren. Mensen en ideeën zijn blijkbaar als verklaringsgrond, ook voor de sociale verhoudingen in onze tijd, belangrijker dan economische feiten. De auteur stelt op bladzijde 45, dat de onbarmhartige wijze waarop Thiers in 1870 de Parijse Commune heeft vernietigd, er mogelijk toe heeft bijgedragen dat de Franse vakbeweging zich niet heeft kunnen ontwikkelen tot een geïntegreerde factor in het maatschappelijk bestel. Het mag dan zo zijn, dat de Nederlandse industriële ontwikkeling pas tot volle wasdom was gekomen toen elders de sociale strijd van het industriële proletariaat al gestreden

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

was, op de enkele kritieke momenten, die ook wij in onze sociale geschiedenis hebben gekend, was er geen Thiers en geen Briand van 1910, maar een man als Abraham Kuiper. De wonderlijke, romantische, syndicalistische ideeën van een figuur als Sorel zouden in de wat nuchterder volksaard in Nederland geen voedingsbodem hebben gevonden. Wij hebben in Nederland geen Poor Law gehad zoals de Engelsen in 1834, noch een vakbeweging met een bewogen strijdsgeschiedenis van meer dan 100 jaren. Evenmin hebben wij als de Duitse arbeidersbeweging de merkwaardige vermenging van Marxisme en Obrichkeitstaats-ideeën gekend.

Het is alles niet bijzonder diepgaand, wat de auteur hierover schrijft. Het niveau van Wiardi Beckmans monografie over de geschiedenis van het Franse syndicalisme — door de auteur ten onrechte niet genoemd — haalt het niet. Toch heeft hij door de wijze waarop hij zijn stof gekozen en gerangschikt heeft veel interessants en lezenswaardigs bijeen gebracht. Ook in zijn beschouwingen over de geschiedenis van het verzet van de arbeidersbeweging tegen de Staat hebben wij hem gaarne gevolgd. Hij onderscheidt in dit verband reformistische en revolutionaire algemene stakingen, parallel lopend met de sociaal-democratische en anarcho-syndicalistische vakbewegingsstromingen. Vanuit de reformistische hoek werd de staking tegen de Staat gehanteerd, als andere wegen om langs legale weg iets te bereiken uitgeput schenen. Met de invoering van het algemeen kiesrecht en de groeiende parlementaire betekenis van de politieke arbeidersbeweging, kwam aan deze vorm van politieke pressie geleidelijk aan goeddeels een einde. In de syndicalistische vakbeweging gold de bijna mystiek geladen idee van de algemene werkstaking daarentegen als het middel om de bestaande maatschappelijke en staatkundige orde radicaal te vernietigen. In de periode tussen de beide wereldoorlogen, toont Dr. Verleisdonk aan, zijn de soms felle, agressieve uitbarstingen weer veel meer terug te voeren op de schrijnende economische misère. Het verzet van de Engelse unions tegen de politiek van de regering Baldwin — de terugkeer naar de gouden standaard — leidde uiteindelijk tot de grote staking van 1926, die vrijwel de gehele zware industrie en het transportsysteem lam legde.

Naar onze indruk is de auteur er onvoldoende in ge-

slaagd de politieke pressie van de vakbeweging in de naoorlogse periode te schetsen. Wel wijst hij op de arbeidsconflicten die zich na 1945 met name in Frankrijk — nadat de communisten in 1948 uit de regering waren getreden — en in Duitsland — de onrust rond de *Mittbestimmungs-wetgeving* omstreeks 1950 — voordeden. Deze gebeurtenissen, op zichzelf interessant genoeg, zijn niet essentieel voor de naoorlogse situatie. Mogelijk wreekt zich hier, dat de schrijver zich sterk geconcentreerd heeft op het stakingsfenomeen en dat hij de politieke rol en betekenis van de vakbeweging in een breder verband niet centraal heeft gesteld. Dat de vakbeweging wezenlijk een politiek instituut is, een niet weg te denken element in een democratisch „politiek” bestel, manifesteert zich in het West-Europa van de welfare-states zeer duidelijk. Waar de overheid een omvattend sociaal-economisch beleid voert, wordt de vakbeweging onvermijdelijk gedwongen tot „politieke” stellingname. De gebeurtenissen van de afgelopen weken hebben dit ook in ons land nog eens overduidelijk getoond.

De vakbeweging heeft vanuit haar historische achtergrond en afkomst moeite met de spanning tussen het groepsbelang en het algemeen belang. Als we de historische lijnen doortrekken komen we uit bij de Franse 24-uurstaking en het zeeliedenconflict in Engeland. Het is uiteraard gemakkelijk en niet geheel billijk tegenover de schrijver om dit nu te stellen. Hij heeft zijn beschouwing afgesloten in 1965 en niet in mei 1966. Toch had hij dunkt ons, aan het latente conflict, het spanningsveld tussen vakbeweging en overheid als element van ons huidige sociaal-economische bestel, meer aandacht dienen te besteden dan hij in de laatste 4 bladzijden van zijn geschrift heeft gedaan. De vakbeweging als „categorale” massabeweging zal het onvermijdelijk van tijd tot tijd moeilijk hebben met een overheid, die haar eigen verantwoordelijkheid voor het algemeen belang heeft te dragen. De uiteenlopende historische ontwikkelingslijn van de vakbeweging in de landen van West-Europa is wel bepalend voor de kans op scherpe uitbarstingen en stakingsgeweld. De historische beschouwingen van Dr. Verleisdonk zijn in dit opzicht bepaald verhelderend. Ondanks de tekortkomingen en beperkingen die deze studie heeft, is de kennisname ervan zeker de moeite waard.

Dordrecht.

R. P. HAVEMAN.

Groei zonder inflatie

De mening van een Franse ex-minister

OP 27 april 1966 legde de gewezen Franse Minister van Financiën, Valéry Giscard d'Estaing, tijdens een voordracht in de Faculteit der Rechten en Economische Wetenschappen te Parijs, de basis voor een theorie over groei zonder inflatie.

Hij ging hierbij uit van de overweging dat de Keynesiaanse werkloosheidsproblematiek tot het verleden behoort en dat thans verwezenlijking van economische groei zonder monetaire depreciatie het kritieke probleem is voor de geïndustrialiseerde landen. Tot dusver is de economische theorie er niet in geslaagd dit vraagstuk op afdoende wijze te benaderen. Volgens Giscard d'Estaing vertoont de

moderne economie in de geïndustrialiseerde landen twee essentiële kenmerken:

1. *Een toenemende graad van „openheid”*. Meer en meer moeten de nationale economische variabelen (inzonderheid de structuur van de prijzen) zich aanpassen aan internationale verhoudingen. Verreikende staatsinmenging is in een dergelijk kader ongewenst, daar overheidsmaatregelen dikwijls tegen de internationale tendenties zullen inwerken en aldus spanningen veroorzaken. Integendeel, een zo groot mogelijke decentralisatie van de economische beslissingen moet worden nagestreefd, eventueel in het raam van een „soepel” plan. De taak van de overheid blijft

daarbij beperkt tot het waarborgen van de grote economische, politieke en sociale evenwichten. Het instrumentarium dat daarbij te pas komt mag niet „conflicting” zijn en moet alleen maatregelen bevatten die gelden voor het geheel van de economie.

2. *Inflatie*. Nu grote conjuncturele inzinkingen buiten ons gezichtsveld liggen, hebben de economische variabelen de neiging om slechts in één richting te evolueren. Dit doet de economie telkens weer op de muur van de inflatie stuiten. De Keynesiaanse theorie, ontworpen voor en in een crisistoestand, geeft onvoldoende inzicht in de nieuwe verhoudingen, omdat:

- de analyse in termen van globale grootheden niet meer voldoet. Men moet integendeel letten op de variaties van de grootheden en niet zozeer op hun omvang. Met andere woorden, niet het peil van de curve, dan wel haar helling is belangrijk geworden;

- er in de buurt van de inflatoire drempel geen stabiele verhoudingen tussen het inkomen, de consumptie- en de spaarneiging en de investeringen bestaan. Omwille van psychologische reacties worden voorzorgsmaatregelen genomen (bijv. de vlucht in het reële) die een plotselinge breuk veroorzaken;

- zelfs het inkomen en de investeringen zich niet meer in dezelfde richting bewegen. Zo bijv. de Franse inflatie in het najaar van 1963, waarbij de daling van de investeringen reeds meer dan een jaar aan de gang was, terwijl de inkomensstijging doorging tot voorbij het punt van volledige werkgelegenheid, om een aangroei van 6 pCt. in 1964 te bereiken.

Hoe kan de inflatieloze groei worden bewerkstelligd? Vooreerst moet de nodige kennis worden vergaard om niet zoals voorheen eenvoudigweg het evenwicht te herstellen maar om de helling van de groeicurve te „bewandelen”. In dit verband spelen drie principes een belangrijke rol:

a. De tijdsfactor. Men moet beseffen dat de meeste statistieken waarover men beschikt, betrekking hebben op perioden die minstens drie of zelfs zes maanden terugliggen. Een ingrijpen op dergelijke gegevens gebaseerd, tracht de laatst gekende toestand te verhelpen, maar niet de situatie van het ogenblik.

b. De bewegingen van opgang en recessie die rond de groeicurve plaatsgrijpen zijn asymmetrisch. Immers, er worden veel eerder maatregelen tegen recessie dan tegen „oververhitting” genomen.

c. De „stop and go”-politiek, die ingesteld is op het compenseren van globale onevenwichtigheden, leidt in het licht van het principe van de asymmetrie tot moeilijkheden omdat juiste compensatie onmogelijk is. Een politiek gericht op de opeenstapeling van partiële evenwichten verdient daarom de voorkeur. Het groeiproces moet immers worden gezien als een evenwichtsverplaatsing die een groot aantal partiële evenwichten verbergt.

Voor het nastreven van een dergelijke politiek kunnen de volgende praktische regels van bijzonder nut zijn:

- Het is een absoluut vereiste snel over een aantal sleutelindicatoren van de economische toestand te be-

schikken, hetgeen tot een herstructureren van de economische informatie noopt.

- Vereist is het planmatig vaststellen van een groei-horizon op middellange termijn, zodat de ideale helling van de groeicurve bekend is.

- Beslissingen die een brute terugkeer tot het evenwicht beogen moeten worden vermeden. Een politiek waarvan de effecten zich progressief en over verschillende cycli, die samen de middellange horizon uitmaken, manifesteren zal een veel doelmatiger uitwerking hebben.

- Ingrijpen op lagere niveaus van het economisch leven is nodig om een opeenstapeling van partiële evenwichtsmaatregelen te verkrijgen.

- Eveneens dient het onderscheid tussen twee reeksen van economisch-politieke maatregelen te worden gerespecteerd en wel tussen die welke de economie op haar middellange horizon richten (bijv. de toename van de lonen niet conjunctureel vaststellen, maar relateren aan de op middellange termijn verwachte verhoging van de produktiviteit) en die welke de „up and down”-bewegingen matigen en aldus de werkelijke situatie aan de groeicurve aanpassen (vooral de monetaire en de kredietpolitiek).

- Permanent dient een klimaat van structurele aanpassing te worden onderhouden.

- Technisch en wetenschappelijk onderzoek op het vlak van de bedrijven dienen te worden gestimuleerd, met het doel produktiviteitsstijgingen te scheppen die een tragere vooruitgang in andere sectoren kunnen compenseren.

- Ten slotte dient een zo breed mogelijk akkoord van de economische subjecten te worden bereikt, en over de diagnose van de economische toestand en over de doeleinden van de economische politiek.

TOT zover het merkwaardige betoog van de Franse politicus. Naast vrij veel positieve aspecten, zoals de vaststelling dat de Keynesiaanse situatie niet meer actueel is, of het beklemtonen van de noodzakelijke integratie van conjunctuur en structuur alsmede van het belang van de tijdsfactor, kunnen evenwel bezwaren worden aangevoerd. Er bestaat naar onze mening een fundamentele tegenstrijdigheid tussen het geschetste kader en de voorgestelde maatregelen. De uitgesproken voorkeur voor partieel ingrijpen lijkt moeilijk verenigbaar met de eis van een liberaal economisch klimaat, waar hoogstens plaats is voor een indicatief plan. Hoe worden partiële onevenwichtigheden gecorrigeerd in 'een economische ruimte die zeer „open” is en waar een brede decentralisatie van de economische beslissingen wordt nagestreefd? Hoe kan het door Giscard d'Estaing gestelde beginsel dat de economisch-politieke beslissingen een algemeen karakter moeten dragen en dat de overheid alleen de „grote” evenwichten dient te waarborgen in overeenstemming worden gebracht met de voorkeur voor partieel ingrijpen?

Al met al komt het ons voor dat de opvattingen van de heer Giscard d'Estaing ongetwijfeld interessant zijn, maar aan betekenis zouden winnen, indien de concrete vormen en de draagwijdte van het ingrijpen scherper werden omlijnd.

Parijs.

Drs. R. ADAMS.

(I. M.)

Risicospreiding en deskundig beheer: aandelen

De economische ontwikkeling van Azië

Een terugblik op de „Conference on Asian Development”

HET gevaar bestaat dat, zoals de Secretaris-Generaal der Verenigde Naties het onlangs uitdrukte, de bevolking van de welvarende landen meer en meer een neiging tot „prosperous provincialism” vertoont, waarin voor een werkelijke communicatie met de immense problemen waarvoor de wereld als geheel zich gesteld ziet geen plaats is. Het probleem van de internationale inkomensverdeling behoort daartoe. Het is een mondiale aan gelegenheid van de eerste orde, bovendien uitermate urgent, omdat na twintig jaar ontwikkelingssamenwerking nog nauwelijks van vooruitgang kan worden gesproken. Integendeel, een aantal factoren, waaronder de snelle bevolkingsgroei in de ontwikkelingslanden en de stagnatie in de hulpverlening, zijn er de oorzaak van dat de internationale welvaarts kloof zich niet alleen in absolute doch ook in relatieve zin eer verwijdt dan versmalt. Dat dit mogelijk is dient wellicht mede gete weten te worden aan het feit dat van een werkelijk mondiale aanpak eigenlijk nog geen sprake is geweest. De ontwikkelingssamenwerking speelt zich af tussen enkelen en heeft de attitude van het welvarende gedeelte der wereldbevolking nog nauwelijks beïnvloed, ondanks of wellicht juist mede ten gevolge van enkele incidentele oplevingen die veelal een andere dan een emotionele ondergrond misten en gedoemd waren terug te vallen tot een nog lager niveau van zelfgenoegzaamheid. Het probleem van de internationale inkomensverdeling is structureel van aard en vereist een structurele aanpak. Terecht wordt het doel tegenwoordig omschreven als de sociaal-economische herstructurering van de wereld waarin wij leven. Communicatie en visie zijn daartoe conditiones sine qua non.

Wetenschapsbeoefenaren kunnen tot een dergelijke algemene attitudeverandering een bijdrage leveren door

hun inzichten op ruime schaal te verspreiden en door bovendien een en ander mee te delen over hun pogingen nieuwe inzichten te verwerven, bijv. door in het openbaar over de bestaande inzichten te discussiëren. De „Conference on Asian Development” welke onlangs onder leiding van Prof. Dr. J. Tinbergen werd gehouden ¹⁾, en waarvan dit artikel een verslag wil zijn, dient in dit licht te worden bezien.

Deze conferentie werd enerzijds opgezet als een wetenschappelijke bijeenkomst, anderzijds als een appel op de publieke opinie van de zijde van een aantal wetenschapsbeoefenaren, merendeels economen, die zich met ontwikkelingsvraagstukken bezighouden. De economische ontwikkeling van Azië was als thema gekozen omdat de problemen van dat continent wel bijzonder groot zijn. Meer dan de helft van de wereldbevolking woont in Azië (tabel 1).

TABEL 1.

De wereldbevolking in 1962

	Bevolking in miljoenen	Bevolking in procenten van de totale wereldbevolking
Oceanië	17	0,5
Noord-Amerika	205	6,5
Midden- en Zuid-Amerika	225	7,2
Afrika	269	8,6
Europa (incl. U.S.S.R.)	655	20,9
Azië	1.764	56,3
Totaal	3.135	100,0

Dit werelddeel valt nagenoeg geheel te rekenen tot de ontwikkelingsgebieden en de meeste Aziatische landen behoren, gemeten naar hun per capita bruto binnenlands produkt, tot de armste ter wereld (tabel 2). Voeg daarbij een hoog bevolkingsgroeipercentage, hoger dan eertijds werd verwacht, en het feit dat Azië relatief minder ont-

¹⁾ De conferentie werd onder auspiciën van het Nederlandsch Economisch Instituut, met medewerking van o.m. het Ministerie van Buitenlandse Zaken, van 8-10 juni jl. te 's-Gravenhage gehouden.

wikkelingshulp ontvangt (\$ 3,1 per capita) dan de andere ontwikkelingsgebieden (Afrika \$ 6,0, Latijns-Amerika \$ 4,4) ²⁾ en het zal duidelijk zijn dat het per capita groeipercentage van de meeste Aziatische landen op een laag niveau ligt.

Gedurende de gehele conferentie stond de vraag centraal welke bijdrage de welvarende landen van met name West-Europa kunnen leveren aan de economische ontwikkeling van dit omvangrijke continent. In het bijzonder werd aandacht besteed aan de programmering der economische ontwikkelingshulp en aan de rol die bepaalde vormen van hulpverlening kunnen spelen bij een verhoging van de groeipercentages.

TABEL 2.

Per capita bruto binnenlands produkt van een aantal landen (U.S. dollars, prijzen van 1963)

Nepal	55
Burma	65
Afghanistan	75
India	77
Indonesië	78
Pakistan	80
Laos	84
Republiek Viet-Nam	93
Thailand	101
Cambodja	115
Republiek Korea	124
Ceylon	130
Philippijnen	152
China: Taiwan	154
Iran	185
Irak	187
Maleisië: Malaya	250
Turkije	292
E.C.A.F.E. ontwikkelingslanden	81
Ghana	209
Mexico	390
Japan	589
Italië	776
Nederland	1.080
België	1.318
Groot-Brittannië	1.361
Frankrijk	1.406
West-Duitsland	1.416
Australië	1.533
Zweden	1.802
Verenigde Staten	2.790

Bronnen: *Economic Survey of Asia and the Far East, 1965* (Bangkok, 1966); *United Nations Yearbook of National Accounts Statistics, 1964* (New York, 1965).

²⁾ Deze cijfers werden berekend uit gegevens ontleend aan tabel 7 van de O.E.C.D.-publikatie: *Development Assistance Efforts and Policies; 1965 Review* (Parijs, 1965), blz. 134.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De effectiviteit van de hulpverlening

HET onderwerp van de inleiding van Prof. Hollis B. Chenery (Harvard University), een van de meest vooraanstaande deskundigen op het gebied van de ontwikkelings-programmering en tot voor kort verbonden aan A.I.D., het hulpverlenings-programma van de Verenigde Staten, betref de effectiviteit van de buitenlandse hulp. De totale jaarlijkse kapitaalstroom uit de economisch ontwikkelde landen naar de ontwikkelingsgebieden bedraagt momenteel \$ 8 à \$ 9 mrd., d.w.z. 0,7 à 0,8 pCt. van het bruto nationaal produkt der donorlanden. De bijdrage van deze kapitaalstroom tot de economische ontwikkeling der ontvangende landen kan afgeleid worden uit het feit dat ongeveer 1/4 van de investeringen en een kleine 30 pCt. van de importen der ontwikkelingslanden ermee gefinancierd kan worden. Ruw geschat komt de helft van het per capita groeipercentage der ontwikkelingslanden, dat gemiddeld slechts 1,5 à 2,0 pCt. bedraagt, voor rekening van de hulp. Dit betekent dat, aangezien dit percentage iets minder dan de helft bedraagt van het totale groeipercentage (3 à 5 pCt., de rest wordt opgeslokt door de bevolkingsgroei), ongeveer een kwart van het percentage waarmee het bruto nationaal produkt der ontwikkelingslanden gemiddeld jaarlijks toeneemt wordt gefinancierd met buitenlandse hulp.

Nu geven deze groeipercentages, waar grote landen als India en Indonesië overigens nog ver beneden liggen, weinig reden tot voldoening. Gestreefd moet worden naar „*selfsustaining growth*” der ontwikkelingslanden, dat is een situatie waarin hun bruto nationaal produkt *zonder hulp van buitenaf* jaarlijks met 5 à 6 pCt. kan stijgen. In Azië hebben Taiwan en de Philippijnen dit stadium nagenoeg bereikt, terwijl verwacht kan worden dat Pakistan en Zuid-Korea binnen niet al te lange tijd zullen volgen. Het succes van deze landen is voor een groot gedeelte te danken aan de hulp die zij uit het buitenland hebben ontvangen. In negatieve zin wordt dit bijvoorbeeld gedemonstreerd door India. Tot 1960 had dit land een hoger groeipercentage dan Pakistan. Sedertdien steeg dit voor Pakistan tot 5 pCt., terwijl India's groei stagneerde rond de 3,5 pCt., hetgeen gedeeltelijk verklaard kan worden door het feit dat in deze periode Pakistan relatief tweemaal zoveel hulp ontving als India (\$ 4 resp. \$ 2 per capita).

De hun verstrekte hulp stelde de vier bovengenoemde succesvolle landen in staat hun investeringen zeer snel uit te breiden, nl. met jaarlijks 15 pCt., een percentage dat aanzienlijk hoger ligt dan dat van de toeneming van hun binnenlandse besparingen. De stijging van het bruto nationaal produkt, die het gevolg was van deze snelle toeneming van de investeringen, maakte een verhoging van de besparingen mogelijk. Al deze landen bleken te worden gekenmerkt door een hoge marginale spaarquote (20 à 25 pCt.); de toeneming van de besparingen werd mede gerealiseerd doordat deze landen voornamelijk afhankelijk zijn van binnenlandse ondernemers die hun winsten herinvesteren, terwijl zij bovendien beschikken over kundige regeringen die stijgende belastingopbrengsten wisten te bewerkstelligen.

Wanneer in een ontwikkelingsland de marginale spaarquote hoger ligt dan de gemiddelde spaarquote, is buitenlandse hulp productief in die zin dat niet alleen een groter bedrag dan dat van de binnenlandse besparingen geïnvesteerd kan worden, doch dat deze hulp bovendien additionele besparingen doet ontstaan. Een hoge marginale spaarquote is, ook wanneer de gemiddelde spaarquote aanvankelijk zeer laag is, de stuwende kracht bij het bereiken van het stadium der „*self-sustaining growth*”³⁾. De hoge marginale spaarquote trekt de gemiddelde spaarquote omhoog, waardoor deze na verloop van tijd een niveau bereiken kan waarop buitenlandse hulp niet langer nodig is. Hoe hoger de marginale spaarquote, d.w.z. hoe groter de stimulans het ontwikkelingsproces zelf ter hand te nemen, des te effectiever de hulp. Een maatstaf voor de effectiviteit van de ontwikkelingshulp wordt dus gevormd door het gedeelte van de toeneming van de investeringen dat gedekt wordt door de binnenlandse besparingen; hoe meer dit gedeelte toeneemt hoe groter het resultaat van de hulp. Anders gesteld: naarmate een ontwikkelingsland meer in staat is additionele investeringen te financieren uit marginale binnenlandse besparingen, dient

³⁾ Zelfs wanneer de gemiddelde spaarquote in eerste instantie negatief is, kan een hoge marginale spaarquote fungeren als „*propelling force*”, hetgeen moge blijken uit het door Chenery genoemde voorbeeld van Korea, waar de buitenlandse hulp aanvankelijk de investeringen overtrof, doch waar men nu hard op weg is naar „*self-sustaining growth*”.

dit land daartoe via een verhoging van de ontwikkelingshulp in de gelegenheid te worden gesteld. In het algemeen kan een grotere behoefte aan hulp, in tegenstelling tot hetgeen men wellicht zou verwachten, beschouwd worden als een teken dat het goed gaat met de economische ontwikkeling van het land in kwestie.

Een en ander heeft consequenties zowel voor de omvang van de ontwikkelingshulp als voor de vorm waarin deze wordt verleend. Wat dit laatste betreft, aangezien een van de belangrijkste doeleinden van de hulpverlening bestaat in het mobiliseren van investeringsmiddelen in het desbetreffende land zelf, is het binden van de hulp aan specifieke projecten, bij de beoordeling waarvan het gevaar bestaat dat aan directe effecten meer aandacht wordt besteed dan aan dit essentiële indirecte effect, minder geschikt. Dit wil echter geenszins zeggen dat de hulp gelden zonder meer overgedragen zouden moeten worden. Integendeel, ten einde de hulp zoveel mogelijk op het verwezenlijken van de genoemde doelstelling af te stemmen, verdient het aanbeveling haar te koppelen aan bepaalde door het ontvangende land zelf te verrichten ontwikkelingsinspanningen die leiden tot een verhoging der binnenlandse besparingen (bijv. via de belastingen).

Bij de bepaling van de gewenste omvang van de hulp en haar verdeling in de tijd dient ervan te worden uitgegaan dat snelle groei de voorkeur verdient boven langzame groei. Hoe sneller het nationaal inkomen van een ontwikkelingsland groeit, hoe sneller de binnenlandse besparingen toenemen en hoe eerder het punt bereikt wordt waarop de hulp verminderd kan worden. Studies hebben aangetoond dat het zowel in het belang van het ontvangende land als in dat van de donors is wanneer het gestelde doel zo snel mogelijk wordt bereikt. De jaarlijkse kapitaalstroom naar de ontwikkelingslanden ten bedrage van \$ 8 à \$ 9 mrd., die sedert 1962 niet meer is toegenomen en dus zowel in relatieve als in reële zin is gedaald, zal nauwelijks resulteren in het op peil blijven van de huidige bescheiden groeipercentages. Wil de ontwikkelingshulp een bijdrage leveren tot het bereiken van het stadium van „*self-sustaining growth*” der ontwikkelingslanden dan zal zij moeten kunnen functioneren als katalysator, als hefboom (hetgeen bijv. voor India neerkomt op een verdubbeling van de ontwikkelingshulp tot ruim \$ 2 mrd.). De jaarlijkse toeneming van de kapi-

taastroom met 8 à 10 pCt., die daartoe volgens Chenery noodzakelijk is, kan geenszins buitensporig worden genoemd: zij is gemakkelijk te financieren uit de automatische stijging van de belastingopbrengsten der geïndustrialiseerde landen en zal de omvang van de totale hulpverlening zelfs nog geruime tijd houden beneden het eertijds beoefde niveau van 1 pCt. van hun nationaal inkomen ⁴⁾.

In dit verband pleitte Chenery voor

meer wetenschappelijke studies aangaande de invloed van de hulpverlening op de economische groei der ontwikkelingslanden ⁵⁾. Dergelijke evaluatieonderzoekingen zijn noodzakelijk ten einde te kunnen aantonen dat ontwikkelingshulp werkelijk resultaten afwerpt. Wanneer de publieke opinie en de politici daarvan overtuigd zijn zal dat ongetwijfeld resulteren in een grotere bereidheid tot uitbreiding der hulpverlening.

hoeft geen betoog dat door dergelijke beperkingen de waarde van de hulp aanzienlijk wordt verminderd.

Een tweede, meer directe mogelijkheid om de binding van de hulp voor het donorland zo effectief mogelijk te doen zijn is gelegen in het verstrekken van dubbel gebonden hulp. Hieronder wordt verstaan hulp die gekoppeld is aan een specifiek investeringsproject in het desbetreffende ontwikkelingsland, terwijl de voor dat project noodzakelijke importgoederen alleen uit het donorland betrokken mogen worden. Aan deze vorm van hulpverlening wordt nog om een andere reden door veel donorlanden de voorkeur gegeven; het koppelen van hulp aan specifieke ontwikkelingsprojecten stelt hen namelijk in de gelegenheid enige supervisie uit te oefenen op de besteding van de hulp gelden, ten einde zodoende eventuele „verspillingen” te voorkomen. Nu brengt het koppelen van de hulp aan specifieke projecten echter een aantal nadelen met zich mee:

a. aangezien zowel de donor als het ontvangende land de projecten moet beoordelen bestaat het gevaar dat men niet spoedig tot overeenstemming komt, waardoor een „pipeline-effect” ontstaat dat een weerslag kan hebben op de omvang van de toekomstige hulpverlening;

b. wanneer een groot gedeelte van de investeringen van het hulpontvangende land gefinancierd wordt door middel van projectgebonden hulp, kan het investeringspatroon van dat land een ernstige verstoring ondergaan doordat bepaalde categorieën projecten de kans lopen verwaarloosd te worden. De uitvoering van grote infrastructurele projecten (havens, dammen, vliegvelden enz.) gaat vaak ten koste van kleine projecten of van projecten waarvoor slechts weinig geïmporteerd hoeft te worden (kleine agrarische projecten, lokale wegen, onderwijsprojecten e.d.);

c. de aan specifieke projecten gekoppelde hulp gelden hebben meestal slechts betrekking op de voor deze projecten benodigde importen van kapitaalgoederen en laten dan geen ruimte voor de financiering van de voor deze zelfde projecten evenzeer noodzakelijke grondstoffen, reserveonderdelen e.d. Wanneer geen binnenlandse besparingen beschikbaar zijn zal het hulpontvangende land zich genoodzaakt zien deze „domestic costs” te financieren door middel van geldschepping. De inflatie die daarvan het gevolg is leidt tot betalingsbalans tekorten die het land zal trachten te bestrijden met behulp van kwantita-

Projecten of programma's?

DE rede van Dr. I. M. D. Little, momenteel vice-president van het O.E.C.D. Development Centre, sloot qua onderwerp — „Aid: Project Programme and Procurement Tying” — uitstekend bij die van Prof. Chenery aan, doch zijn conclusies met betrekking tot de effectiviteit der verschillende vormen van hulpverlening bleken enigszins van die van Chenery af te wijken.

Little betoogde dat het verstrekken

van hulp onder de voorwaarde dat het hulpontvangende land de hulp gelden besteedt aan importen uit het donorland („procurement tying”) veelal alleen in een door dat donorland gewenste verhoging van zijn exporten naar het desbetreffende ontwikkelingsland blijkt te resulteren wanneer de omvang van deze export gering is in verhouding tot het bedrag van de hulp. Immers, indien dat niet het geval is, kan het ontvangende land de hulp gelden gemakkelijk besteden aan goederen die het toch wel uit het desbetreffende donorland zou hebben geïmporteerd. Ten einde een dergelijke verschuiving van commerciële, met vrije valuta gefinancierde importen naar met gebonden valuta gefinancierde importen te voorkomen, staan de donorlanden twee wegen open. In de eerste plaats kunnen zij beperkingen opleggen ten aanzien van de goederen die met deze hulp gelden gekocht kunnen worden, door een soort „shopping list” op te stellen waarop de genoemde commerciële exportproducten niet voorkomen. Veelal blijft het daar niet bij en worden ook goederen uitgesloten voor de vervaardiging waarvan in het donorland veel import nodig is; soms zelfs prijken op de „shopping list” slechts goederen die in het donorland geproduceerd worden door bedrijfstakken met enige overcapaciteit. Het

⁴⁾ Tijdens de discussie bepleitte Prof. L. Baeck (Leuven) een herziening van de statistische analyse door de O.E.C.D. van de cijfers met betrekking tot de kapitaalstroom naar de ontwikkelingslanden, omdat nog geen tweederde gedeelte daarvan als ontwikkelingshulp zou kunnen worden gekenmerkt. Prof. Chenery stelde daartegenover dat het uiteindelijk toch om deze netto kapitaalstroom gaat en dat het probleem van zijn omvang en inhoud onderscheiden dient te worden van dat van zijn kosten. Dat neemt o.i. echter niet weg dat wel wat meer duidelijkheid en uniformiteit gebracht zou mogen worden in de momenteel nogal arbitraire cijferopstellingen met betrekking tot de hulpverlening. Gelukkig krijgt men hier oog voor: op de 39e zitting van de E.C.O.S.O.C. (1965) werd een rapport ingediend over de methodologische problemen die zich voordoen bij de analyse van de kapitaalstroom naar de ontwikkelingslanden. Dit resulteerde in de instelling van een groep experts die in een recentelijk verschenen interimrapport een aantal suggesties ter verbetering heeft gedaan. Wellicht zou al veel gewonnen zijn indien, zoals de heer J. White (Overseas Development Institute, London) bepleitte, de dispuuten over „one percent and all that” (wat valt er wel onder en wat niet?; betreft het 1 pCt. van het nationaal inkomen of van het nationaal produkt?, enz.) worden beëindigd door deze norm te vervangen door een streefcijfer dat alleen gebaseerd is op de behoefte aan ontwikkelingshulp.

⁵⁾ Als voorbeeld van een dergelijke evaluatie kan worden genoemd de in opdracht van A.I.D. door Prof. Neil Jacoby verrichte studie: *An Evaluation of U.S. Economic Aid to Free China*, A.I.D. discussion paper no. 11 (Washington, 1966), waarvan een meer uitgebreide versie binnenkort in boekvorm zal verschijnen.

(I. M.)

VOOR ADVERTENTIES EN
RECLAME IN HET BUITENLAND

INTERNATIONAAL
ADVERTENTIE BUREAU

BOLIJN

KONINGSPLEIN 12-14 • AMSTERDAM • TEL. 247181

tieve invoerrestricties. Daardoor zullen die importen getroffen worden welke niet met hulp gelden worden gefinancierd, nl. enerzijds de invoer van voedingsmiddelen en anderzijds juist de invoer van grondstoffen, reserveonderdelen enz. Dit heeft onvermijdelijk onderbezetting van de bestaande kapitaalinstallaties ten gevolge.

Het laatste punt was ook reeds door Chenery naar voren gebracht, die er in dit verband op wees, dat als het argument van de te geringe absorptiecapaciteit der ontwikkelingslanden (een argument dat hij overigens betitelde als een smoesje van de donorlanden ter verontschuldiging van hun tekortschieten in dezen) al enige grond van waarheid heeft, de donorlanden daarvan zelf de oorzaak zijn. De heer Stevenson, die als lid van de Planning Commissie van India de conferentie bijwoonde, stelde dat vooral de laatste jaren de onderbezetting van kapitaalinstallaties in zijn land schrikbarende vormen heeft aangenomen.

Op grond van deze en andere ⁶⁾ nadelen verbonden aan het koppelen van de hulp aan specifieke projecten had Chenery bepleit de hulp te verlenen op basis van een algemeen ont-

⁶⁾ Behalve op het feit dat bij de keuze van de projecten vaak niet gelet wordt op de noodzakelijke complementaire uitgaven en evenmin op het uiteindelijke doel van de hulpverlening (het vergroten van de binnenlandse besparingen van het hulpontvangende land) had Chenery nog andere nadelen van de aan specifieke projecten gekoppelde hulpverlening genoemd. Ook wanneer men een project kiest op grond van een macro-economisch verantwoorde beoordeling is men niet zeker van de efficiency van de hulp. Een ontwikkelingsland kan immers gezonde projecten ter financiering aan de donorlanden aanbieden en met door deze hulp vrijgemaakte eigen financieringsbronnen minder noodzakelijke projecten uitvoeren (de eigenlijke maatstaf voor de efficiency van aan specifieke projecten gekoppelde hulp wordt dus gevormd door het marginale project). Afgezien van dit alles zijn de huidige mogelijkheden van de donorlanden tot het beoordelen en opzetten van projecten in de ontwikkelingslanden (Chenery schat de jaarlijkse capaciteit op slechts 500 à 1.000 projecten) bepaald onvoldoende.

(I.M.)

5% Rente van uw spaargeld met een Spaardeposito (1 jaar opzegging) van de
Algemene Bank Nederland
(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

wikkelingsplan. Little daarentegen stelde dat projecten weliswaar niet onafhankelijk van elkaar beoordeeld kunnen worden, doch dat een algemeen ontwikkelingsplan daartoe niet altijd vereist is, omdat de mede in aanmerking te nemen complementaire factoren vaak alle op dezelfde sector betrekking hebben. Wanneer een goed algemeen ontwikkelingsplan niet beschikbaar is, of wanneer twijfel bestaat omtrent de coherentie of de uitvoering van het plan, zou men de voorkeur dienen te geven aan het afstemmen van de hulp op sectorprogramma's, die dan zouden moeten bestaan uit een serie nauw met elkaar verbonden complementaire projecten. Deze hulp zou dan tevens een groot gedeelte van de „domestic costs” van de programma's moeten financieren.

Een dergelijke werkwijze heeft volgens Little bovendien het voordeel dat de invloed van de donor beperkt kan

worden tot de desbetreffende sector, waardoor een te grote medezeggenschap van de hulpverlenende landen aangaande de economische politiek der ontwikkelingslanden voorkomen wordt. Prof. Chenery was echter van mening dat de ontwikkelingslanden gaarne bereid zijn zich door experts uit de donorlanden te laten adviseren over de fundamentele aangelegenheden betreffende hun economische ontwikkelingen; hij had de indruk dat deze bereidheid op macro-niveau groter is dan op het niveau der individuele projecten. Zijns inziens hoeft daarom het ontbreken van een goed algemeen ontwikkelingsplan niet als een gegeven aanvaard te worden; liever dan te volstaan met het geven van een meer uitgebreide vorm van aan specifieke projecten gekoppelde hulp, dient men ernaar te streven de hulp gelden mede aan te wenden ter verbetering van de planning in de ontwikkelingslanden.

Agrarische problemen

ALS derde spreker hield Prof. F. Baade, tot voor kort directeur van het Institut für Weltwirtschaft te Kiel, een inleiding over de agrarische problematiek van Turkije, Pakistan en India, binnen wier grenzen meer dan een derde van de totale bevolking van Azië woont en zich zeer snel vermenigvuldigt. Prof. Baade stelde dat in geen van deze landen de hoeveelheid landbouwgrond voor uitbreiding vatbaar is, zodat een aanzienlijke stijging van de opbrengst per hectare noodzakelijk is om deze snel groeiende bevolking te voeden.

Met betrekking tot Turkije heeft de F.A.O. in 1961 een aantal aanbevelingen gedaan ter verbetering van de landbouw, waarvan tot op heden echter nog niet veel is gerealiseerd. Desondanks kan worden gesproken van een hoopvol begin ⁷⁾ en als deze maat-

⁷⁾ De door de F.A.O. gedane aanbevelingen behelsden: (1) reconversie van akkerland in grasland; (2) vermindering van de veestapel; (3) eliminatie van de geiten; (4) uitbreiding der irrigatie; (5) geleidelijke invoering, bijv. via wisselbouw, van andere gewassen dan alleen katoen; (6) toepassing van kunstmest op grote schaal; (7) beter gebruik van de bossen, o.a. door deze meer toegankelijk te maken; (8) tewerkstellen bij infrastructurele werken van arbeidskrachten uit dorpen met verborgen werkloosheid. In feite zijn slechts de aanbevelingen (6) en (7) op ruime schaal toegepast; op (4), (5) en (8) legt men zich sinds kort toe, terwijl met de toepassing van de eerste drie aanbevelingen nog in het geheel geen begin is gemaakt.

regelen op grote schaal worden toegepast kan binnen afzienbare tijd een aanzienlijke verbetering in de Turkse landbouwsituatie worden verwacht. Tot de oplossing van het voedselprobleem wordt echter in niet geringe mate bijgedragen door een tweetal tamelijk recente ontwikkelingen in de Turkse economie. Het betreft hier de opkomst van het buitenlandse toerisme in Turkije en de sterke stijging van het aantal Turkse arbeiders dat in het buitenland werkzaam is en de diensten naar huis overmaakt. Over enkele jaren kunnen beide ontwikkelingen samen voor een jaarlijks terugkerende post van \$ 400 à \$ 500 mln. op de creditzijde van de betalingsbalans zorgdragen, waardoor Turkije zeker tot financiering der noodzakelijke voedselimporten in staat zal zijn.

Voor India en Pakistan echter zijn de mogelijkheden zowel met betrekking tot een verhoging van de landbouwproductie als met betrekking tot een verbetering van de betalingsbalans gering. Kansen zoals Turkije die heeft gekregen liggen voor deze landen niet in het verschiep; het exportpakket van beide is tamelijk zwak en irrigatie en toepassing op grote schaal van kunstmest en pesticiden zullen eerst op zeer lange termijn adequate resultaten kunnen afwerpen. Hetzelfde geldt voor de mogelijkheden die gelegen zijn in een uitbreiding van de landbouwresearch en van het landbouwonderwijs alsmede in een samenwerking tussen beide lan-

den, o.a. om te komen tot een regulering van de Brahmaputra, waartoe echter een aanzienlijke vermindering van beider defensie-inspanning vereist zal zijn ⁸⁾.

Bedroeg het voedseltekort in India aan het einde van het eerste vijfjarenplan nog slechts 1 mln. ton graan-equivalent, vijf jaar later was dit tekort gestegen tot 4 mln. ton, en weer vijf jaar later tot 16 mln. ton. Er zijn, zoals hierboven is uiteengezet, weinig vooruitzichten op een vermindering van dit voedseltekort op korte termijn. Integendeel, een van de doelstellingen van het huidige vierde vijfjarenplan luidt dat in 1970, tegen het einde van deze planperiode, een produktie van 120 mln. ton graan-equivalent moet worden bereikt, doch volgens de verwachtingen van Prof. Baade zal het werkelijke produktiecijfer daar 25 à 30 mln. ton beneden liggen. Dat getal staat gelijk met het absolute maximum dat dan onder de huidige omstandigheden in de Verenigde Staten en West-Europa als surplus gemobiliseerd zou kunnen worden. Daartoe is echter een structurele wijziging in de landbouwpolitiek in deze landen noodzakelijk. Het gaat niet meer om het ter beschikking stellen van toevallige voedseloverschotten maar om een produktiepolitiek die bewust gericht is op het kweken van overschotten.

Dit laatste werd bestreden door Mevrouw Drs. M. J. 't Hooft-Welvaars (Amsterdam), die Prof. Baade verweet geen onderscheid te maken tussen de landen waar het surplus geproduceerd moet worden en de landen die de financiering van het ter beschikking stellen daarvan voor hun rekening nemen. In beginsel dient iedere produktie, ook die van een surplus, daar plaats te vinden waar de produktie- en distributiekosten het laagst zijn. Dat is bijv. voor graan niet West-Europa of de Verenigde Staten, doch Australië en Canada. Het is duidelijk dat het aan India ter beschikking stellen van een in West-Europa geproduceerde additionele mln. ton graan een minder efficiënte hulpverlening betekent dan wanneer West-Europa de tegenwaarde van deze mln. ton graan overdraagt aan India, dat er dan veel meer graan voor zou kunnen kopen in Canada of

⁸⁾ Voor een beschouwing over de wenselijkheid en de mogelijkheden van een economische samenwerking tussen India en Pakistan verwijs ik naar M. A. Hussein Mullick: „Vreedzame samenwerking tussen Pakistan en India noodzakelijk”, *Internationale Spectator* (20e jaargang, no. 5, maart 1966, ontwikkelingsserie).

Australië. Aangezien de aanbodelasticiteit in deze landen bijzonder hoog is, hoeft de wereldmarktprijs slechts weinig te stijgen om de noodzakelijke produktieverhoging te bewerkstelligen.

De opmerkingen van Mevrouw Drs. 't Hooft-Welvaars kunnen worden beschouwd als een welkome aanvulling, doch tasten de essentie van het betoog van Prof. Baade, nl. dat ter bestrijding van de voedseltekorten in een aantal ontwikkelingslanden elders meer voedsel geproduceerd moet worden, niet aan. Dat geldt overigens evenzeer wanneer men het voedseltekort dat over vijf jaar optreedt lager schat dan 25 à 30 mln. ton ⁹⁾; het te verwachten tekort zal zeer zeker groot genoeg zijn om op korte termijn een aanzienlijke verhoging van de voedselproduktie (en

een uitbreiding van de transportcapaciteit) in de rijke landen te rechtvaardigen. Op de lange termijn kan het voedselprobleem alleen op adequate wijze worden bestreden door een toename van de voedselproduktie in de desbetreffende landen zelf, alsmede door een afneming van hun bevolkingsgroei. In het licht van de ontwikkelingen van de laatste jaren (de verhoogde belangstelling die, o.a. in het kader van de E.C.A.F.E., voor de agrarische sector valt te constateren; de duidelijke aanvaarding van de noodzaak tot family planning) zijn de perspectieven bepaald gunstig. Het blijven echter perspectieven op een termijn waarvan de lengte nog onbekend is; tot zo lang is hulpverlening ook in deze vorm geboden.

Handelspolitiek en ontwikkelingshulp

TEN SLOTTE sprak Dr. J. Kaufmann, permanent vertegenwoordiger van Nederland bij het Europees Bureau van de Verenigde Naties en bij andere internationale instellingen in Genève, over de handelspolitiek met betrekking tot de ontwikkelingslanden. Uitgaande van de stelling dat voor een versnelling van de economische groei der ontwikkelingslanden een dynamische handelspolitiek is vereist, schetste hij de ontwikkeling van de internationale handel sedert het Havana Charter for an International Trade

Organization tot en met de United Nations Conference on Trade and Development. In tegenstelling tot G.A.T.T. wil U.N.C.T.A.D. niet slechts dienen als een kader waarin de internationale handel in het algemeen tot ontplooiing kon komen, doch als een bewuste poging om, door het introduceren van elementen van planning en samenwerking, de internationale handel een positieve rol te doen spelen bij de economische groei der ontwikkelingslanden. Om deze nieuwe benadering te kunnen vertalen in daadwerkelijke maatregelen zijn echter een aantal structurele veranderingen nodig.

De nadruk op de betekenis van de internationale handel impliceert overigens geen stelling nemen in de beruchte „trade or aid”-discussie. Handel en hulp zijn complementair en kunnen beide, zij het langs verschillende weg, een positieve invloed uitoefenen op de economische ontwikkeling. Gesteld kan worden dat op investeringen gerichte

⁹⁾ Daartoe is enige aanleiding. Uit de discussie tussen Prof. Baade en de heer Stevenson bleek dat eerstgenoemde bij de schatting van dit toekomstige tekort om verschillende redenen van een lagere produktie aan het begin van de planperiode uitgaat (nl. 82 mln. ton) dan de planningcommissie (92 mln. ton); het juiste cijfer ligt er waarschijnlijk tussenin. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat een aantal lange-termijnmaatregelen reeds eerder vruchten afwerpt.

(I. M.)

Beleggen in goud

GOLDMINES

Een bloemlezing uit de Zuidafrikaanse goudmijnen. Vraagt inlichtingen of toezending van documentatiemateriaal bij de beheerder Algemene Bank Nederland.

kapitaalhelp een meer directe bijdrage vormt tot de economische groei, omdat een verhoging van de exportinkomsten niet noodzakelijkerwijs tot een toeneming van besparingen en investeringen hoeft te leiden. De internationale handel kan echter een dynamisch belangrijke rol spelen in het proces naar „selfsustaining growth”. Een minimum voorwaarde daartoe is dat de internationale handel niet via scherpe fluctuaties of zelfs een structurele daling in de exportinkomsten der ontwikkelingslanden tot een negatieve factor wordt in het ontwikkelingsproces, voor zover dit niet reeds het geval is.

Internationale goederenovereenkomsten vormen met betrekking tot de diverse primaire exportproducten der ontwikkelingslanden volgens Dr. Kaufmann geen adequate methode ter verwezenlijking van deze minimum voorwaarde. Stabilisatie van de exportinkomsten der ontwikkelingslanden kan op korte termijn later via compensatoire financiering en op lange termijn beter via produktiedifferentiatie worden bereikt dan langs de moeizame weg van exportcontrole-afspraken en prijsstabilisatieschema's.

Tijdens de discussie stelde Mevrouw Drs. M. J. 't Hooft-Welvaars daartegenover dat internationale goederenovereenkomsten, doch dan in een nieuwe vorm, een belangrijk instrument kunnen vormen in de U.N.C.T.A.D.-benadering. De klassieke goederenovereenkomst was slechts geschikt ter bestrijding van korte-termijnproblemen. Thans is de behoefte ontstaan aan goederenovereenkomsten als institutioneel raamwerk voor een internationale goederenpolitiek, die vraag en aanbod niet als gegeven grootheden accepteert en zich alleen met export en import bezighoudt, doch zich bewust richt op het creëren van een produktiestructuur waarin alle goederen daar geproduceerd worden waar de kosten het laagst zijn. Dr. Kaufmann was het hier in principe mee eens doch twijfelde aan de haalbaarheid van een dergelijke internationale goederenpolitiek.

Dat realiteitszin en visie heel goed met elkaar kunnen samengaan bleek uit de door Dr. Kaufmann gedane suggesties met betrekking tot een noodzakelijke internationale herstructurering van de agrarische en industriële produktie. Niet genoeg nadruk kan gelegd worden op de noodzaak tot industrialisatie der ontwikkelingslanden. Het is de enige mogelijkheid om de ontwikkelingsproblematiek tot een duurzame oplossing te brengen, zowel van

wege de directe invloed op het nationaal inkomen als vanuit het oogpunt van de noodzakelijke verandering in de economische structuur der desbetreffende landen. Hun zwakke positie is immers mede het gevolg van hun relatieve overproduktie van primaire goederen. Bij dit zo noodzakelijke industrialisatieproces zal het particuliere bedrijfsleven, in ontwikkelingslanden zowel als in de reeds geïndustrialiseerde landen, een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren (bijv. door het opzetten van joint ventures), terwijl ook regionale samenwerking tussen ontwikkelingslanden geboden is. Voor een belangrijk gedeelte zal echter de internationale handelspolitiek de weg voor dit industrialisatieproces moeten vrijmaken. Zo betekent bijv. een continuering in de Westelijke landen van de produktie

van goederen als suiker, rijst en bepaalde textiel- en houtproducten vanuit mondiaal gezichtspunt zeer zeker een inefficiënte aanwending van produktiefactoren. Tot op zekere hoogte wordt deze echter in stand gehouden door de huidige tariefstructuur in de Westelijke landen. Over het algemeen zijn de invoerrechten op grondstoffen laag, op tussenproducten en half-fabrikaten hoger en op eindproducten het hoogst. Dit vormt een ernstige belemmering voor de industrialisatie der ontwikkelingslanden; de toegevoegde waarde wordt immers relatief zeer zwaar belast. Bepaalde tariefpreferenties zouden, mits voorzichtig gehanteerd, deze belemmering kunnen opheffen en zo een bijdrage leveren tot de internationale herstructurering van de produktie.

Conclusie: meer ontwikkelingshulp

WELLICHT mede ten gevolge van het enigszins ambivalente karakter dat zij droeg heeft de conferentie, met name in de binnenlandse pers, niet de aandacht gekregen welke zij verdiende¹⁰⁾. Dat neemt niet weg dat op de ingeslagen weg voortgegaan moet worden. Juist in de tijd dat een van de belangrijkste instrumenten ter bestrijding van de problemen der ontwikkelingslanden, de ontwikkelingshulp, zelf tot een probleem is geworden, is het van het grootste belang dat wetenschappelijke argumenten ruimere bekendheid krijgen, opdat de benadering van dit wereldprobleem geheel uit de politieke en emotionele sfeer kan worden getild. Met dit op ruime schaal presenteren van wetenschappelijke inzichten kan, zoals Prof. Tinbergen in zijn slotwoord stelde, niet gewacht worden tot zij tot een afgerond geheel zijn geworden. Daarvoor zijn de problemen te urgent; zij zullen bestreden moeten worden met de kennis waarover wij nu beschikken, al is deze nog zo gebrekkig. Daarnaast is het echter noodzakelijk dat wetenschapsmensen uit verschillende disciplines van elkaars inzichten kennismaken en gezamenlijk systematisch streven naar de uitbreiding van deze kennis. Met name zal er meer communicatie moeten plaatsvinden tussen economen en sociologen opdat de problemen van de sociale structuur

in de diverse ontwikkelingslanden bij de planning de plaats krijgen die zij verdienen.

Eén conclusie springt uit de verschillende ter conferentie geponeerde stellingen duidelijk naar voren: en omdat de problemen groter zijn dan aanvankelijk werd verondersteld en omdat gebleken is dat die hulp het meest effectief is, die de snelste oplossing van deze ontwikkelingsproblemen bevordert, dient een aanmerkelijk ambitieuzer ontwikkelingspolitiek uitgestippeld te worden. Daartoe is een snelle en forse uitbreiding van de hulpverlening een eerste vereiste.

Een waarschuwing is echter op haar plaats. Een redelijk snel bereiken van het stadium van „selfsustaining growth” betekent niet dat de hulpverlening aan het desbetreffende land geheel kan worden stopgezet. Het betekent alleen dat het land in staat is om zonder hulp jaarlijks een toeneming van zijn (bruto) nationaal produkt met 5 à 6 pCt. te bewerkstelligen. Wanneer de groei van het nationaal inkomen redelijk is, betekent dat — nog afgezien van het feit dat het per capita groeicijfer daar waarschijnlijk een stuk onder ligt — echter nog niet dat het niveau van het nationaal inkomen redelijk kan worden genoemd. Op grond van overwegingen van internationale sociale rechtvaardigheid kan men wel degelijk tot de conclusie komen dat landen met een per capita nationaal inkomen van rond de \$ 1.500 iets van hun inkomen moeten overdragen aan landen wier per capita nationaal inkomen in de

¹⁰⁾ In dit verband vestigen wij er de aandacht op dat binnen niet al te lange tijd een boekje zal verschijnen met de volledige tekst van de op de conferentie gehouden lezingen.

buurt van de \$ 100 ligt, ook al zou deze \$ 100 jaarlijks met \$ 5 stijgen. Het uit het totale pakket van motiveringen tot het verlenen van ontwikkelingshulp isoleren van de efficiency-overwezigingen betekent niet dat er daarna voor andere argumenten geen plaats meer is. Het probleem van de verhouding tussen de landen die aan het begin staan van een sociaal-economisch ontwikkelingsproces en de landen die al een groot gedeelte van dat proces achter de rug hebben, raakt, zoals op deze conferentie weer telkenmale tot uiting kwam, de structuur van deze wereld. Daarom zal men, zonder de noden van het moment uit het oog te verliezen, zich moeten instellen op een aanpak gericht op de lange termijn; structuurwijzigingen vereisen nu eenmaal veel tijd.

Rotterdam.

J. P. PRONK.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

E.-S.B. 29-6-1966

VERENIGING "NEDERLANDSCHE HERVORMDE STICHTINGEN VOOR ZENUW- EN GEESTESZIEKEN" gevestigd te Amersfoort

UITGIFTE

van

nom. f 6.000.000.- 7½ pCt. 30-jarige obligaties 1966

in stukken van f 1000.- en f 500.- nom. aan toonder.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstellen op

donderdag 30 juni 1966

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
tot de koers van 99 pCt.

bij hun kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht en Amersfoort, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 22 juni 1966.

Aflossing geschiedt à pari in 25 jaarlijkse termijnen, waarvan de eerste vervalt op 15 juli 1972.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is uitsluitend toegestaan op 15 juli van elk aar, voor de eerste maal op 15 juli 1976, en wel in de jaren 1976 t/m 1980 à 101 ½%, in de jaren 1981 t/m 1985 à 101% en daarna à 100 ½%.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten alsmede in beperkte mate exemplaren van de statuten en het jaarverslag over 1965 van de Vereniging "Nederlandsche Hervormde Stichtingen voor Zenuw- en Geesteszieken" zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

Amsterdam/Utrecht, 22 juni 1966

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.
VERENIGDE BANKBEDRIJVEN N.V.
INGWERSEN & CO.

Wegens verplaatsing te koop aangeboden

FABRIEKSGEBOUW ± 2200 m²

ook uitstekend geschikt voor magazijn door de volgende uitrusting: centrale verwarming, goederenlift, transport naar 3 verdiepingen, telefooncentrale enz. Centrum stad Utrecht. Prijs f 350.000.
Tekening wordt op aanvraag toegezonden.

Inlichtingen: Birkhoff's Apparatenfabriek N.V. Telefoon: 2 52 43.

Geldmarkt

OFSCHOON in de week van 13 tot en met 20 juni de Schatkist een belangrijk bedrag naar de markt toevoerde, nl. f. 243 mln., waarbij de maandelijkse uitkering aan de gemeenten een belangrijke factor was, hebben de banken opnieuw een omvangrijk beroep op De Nederlandsche Bank gedaan. Door verdiscontering werd f. 5 mln. verkregen, door het opnemen van voorschotten in rekening-courant f. 137 mln.

Van deze versterking van de bankkassen behoefde slechts f. 28 mln. te worden gebruikt voor financiering van de zich uitbreidende bankbiljettencirculatie. Verder was ca. f. 92 mln. nodig om valuta van de Centrale Bank te kopen, een aankoop, die voortvloeide uit eerder gesloten swaptransacties. De liquiditeit van de bankinstellingen „verbeterde” per saldo met f. 244 mln. tot f. 329 mln.

De toeneming van de kassen zal gedeeltelijk verband houden met de verhoging van het compenserend deposito van f. 130 mln. tot f. 158 mln. Aanvankelijk was het strafdeposito op f. 187 mln. vastgesteld; later vond zonder dat de reden duidelijk uit de doeken is gedaan een herziening tot f. 158 mln. plaats. Dat de banken een tegoed zijn gaan aanhouden boven het verplichte tegoed houdt waarschijnlijk verband met de aan zekerheid grenzende verwachting, dat de bankpapiercirculatie na 20 juni sterk zal gaan oplopen, zonder dat belangrijke betalingen uit 's Rijks Kas mogen worden tegemoet gezien.

De liquiditeit van het Rijk is laag, nl. f. 138 mln. op 20 juni. Naar verluidt heeft de Staat de laatste tijd korte leningen in de markt opgenomen, zodat het bovengenoemde bedrag een geflatteerd beeld geeft. Waarschijnlijk is dit

Het CENTRAAL PLANBUREAU vraagt een

SECRETARIS

voor de in het kader van de voorspellingen op middellange termijn ingestelde werkcommissie voor de metaalverwerkende nijverheid, welke bestaat uit deskundigen uit het bedrijfsleven en van de overheid.

Zijn taak zal bestaan uit het analyseren van de economische ontwikkeling van de metaalnijverheid ten behoeve van deze werkcommissie en het Centraal Economisch Plan.

Vereist: doctoraal economie. Econometrische kennis of wiskundige belangstelling wordt op prijs gesteld.

Salaris: afhankelijk van leeftijd, ervaring en bekwaamheid, max. f. 1.843,— per maand, exclusief 6% vakantieuitkering.

A.O.W.-premie voor Rijksrekening.

Promotiemogelijkheden aanwezig.

Telefonische sollicitaties (070) 51 41 51, toestel 293.

Schriftelijke sollicitaties onder vac. no. 6-4480/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage.

krediet opgenomen om de periode tot het begin van de omvangrijke belastingbetalingen te overbruggen. Omdat de opgenomen gelden meteen weer in circulatie worden gebracht, wordt de marktsituatie er niet door beïnvloed.

Kapitaalmarkt

HET kapitaalverkeer met het buitenland heeft in het eerste kwartaal van dit jaar tot een netto kapitaalexport van f. 297 mln. geleid. De aankoop van buitenlandse effecten door ingezetenen hield aan, hoewel de hoge rente in ons eigen land toch aantrekkelijke beleggingsmogelijkheden bood. Hierdoor vond een kapitaalexport van f. 39 mln. plaats. Wat de binnenlandse effecten betreft, werd netto voor f. 178 mln. verkocht. Zou dit cijfer gesplitst kunnen worden in transacties in aandelen en in obligaties, dan zou men waarschijnlijk zien, dat ons land Nederlandse aandelen uit het buitenland heeft teruggekocht, waarover men in beursberichten zeer frequent leest en waardoor een vrij constante druk op het koersniveau in Amsterdam wordt geoefend. Hiertegenover heeft het buitenland belangstelling voor Nederlandse obligaties getoond. Uit het positieve cijfer van f. 178 mln. is af te leiden, dat deze buitenlandse aankopen de binnenlandse terugkoop van aandelen heeft overtroffen.

De directe investeringen laten het normale beeld zien van een kapitaalexport. Ook bij de kredieten op lange termijn, dat zijn kredieten buiten de banksfeer, stelt Nederland het buitenland per saldo kapitaal ter beschikking. Onze hoge rentestand is klaarblijkelijk geen beletsel.

De banken hebben hun kredietverlening aan het buitenland met f. 266 mln. uitgebreid. Zoals in deze rubriek al eerder ter sprake is gebracht, namen de korte bankschulden aan het buitenland sterk toe, waardoor het netto bedrag van vorderingen en schulden met een deviezenkarakter bij deviezenbanken daalt, in het eerste kwartaal 1966 met niet minder dan f. 639 mln.

De overheid heeft in de eerste drie maanden slechts een beperkte invloed op de kapitaalrekening gehad. Het korte kapitaalverkeer in de particuliere sfeer buiten de banken zorgde voor een toevoer van f. 110 mln. Nederlandse ondernemingen hebben zich dus door het buitenland laten financieren. Dit blijkt ook uit het verschil tussen het saldo op lopende rekening op kasbasis en op transactiebasis. Het tekort op kasbasis was met f. 487 mln. aanmerkelijk kleiner dan op transactiebasis (f. 800 mln.).

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	17 juni 1966	24 juni 1966
Algemeen	343	361 — 295	300	295
Internationale concerns	477	513 — 405	408	405
Industrie	313	322 — 274	283	274
Scheepvaart	136	140 — 114	116	114
Banken en verzekering	180	187 — 147	147	147
Handel enz.	163	167 — 146	149	146

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 112,50	f. 105,10	f. 100,30
Unilever, cert.	f. 114	f. 87,70	f. 83
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 130,40	f. 137
A.K.U.	389	352½	346
K.L.M.	f. 268	f. 451	f. 471
Hoogovens, n.r.c.	440	345	344½
E.M.S.	190	172½	168
Kon. Zout-Ketjen	765½	560½	524
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 170	f. 169
Robeco	f. 222	f. 203	f. 203

New York.

Dow Jones Industrials	964	894	897
Rentestand.			
Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,61	6,59
Aandelen: internationalen b)	4,0		
lokale b)	4,2		
Disconto driemaands schatkistpapier	4½	5	5

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

Economen

Op het Bureau Bakkenist, Spits & Co., Economische Afdeling, is plaats voor enige employés, die in de praktijk van het organisatie-advieswerk tot organisatie-adviseur kunnen uitgroeien.

In aanmerking komen:

- a. academisch gevormde economen met enige jaren praktijkervaring.
- Leeftijd \pm 30 jaar.
- b. pas afgestudeerde economen, die hun loopbaan willen beginnen op een organisatie-advies bureau.

In eerste aanleg gaat het om aanvulling en versterking van de staf van het kantoor te Rotterdam.

Brieven met pasfoto te richten aan:

**Bakkenist, Spits & Co.
Economische Afdeling
Veerkade 9, Rotterdam**

ESSO NEDERLAND N.V. heeft op haar commerciële stafafdeling de mogelijkheid tot plaatsing van een

JONG ECONOOM

die belangstelling heeft voor commercieel onderzoekingswerk ten behoeve van de bepaling van het verkoopbeleid.

De succesvolle sollicitant zal moeten passen in het team dat o.m. tot taak heeft:

- het verrichten van marktonderzoek, zowel „desk research” als het uitvoeren van enquêtes.
- het opstellen van afzetprognoses op korte en lange termijn.
- het coördineren van het commerciële investeringsbudget.
- het rapporteren in concernverband over deze onderwerpen.

Deze functie biedt een goede gelegenheid om inzicht te krijgen in talrijke vraagstukken op het gebied van de commerciële beleidsvoering.

De vereisten voor deze functie zijn:

- Doctoraal economie.
- Vermogen tot het analyseren van problemen en onderzoekresultaten en het verwerken ervan in rapportvorm.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken van Esso Nederland N.V., Postbus 110 te Den Haag.

HOGERE TEXTIELSCHOOL, ENSCHEDE

In de opleidingen aan de Hogere Textielschool wordt ruime aandacht geschonken aan algemene economie, bedrijfs-economie en commerciële economie.

Door de grote belangstelling voor de opleidingen bestaat behoefte aan uitbreiding van het docentencorps met een

ECONOMISCH DOCTORANDUS

Indiensttreding: zo mogelijk per het begin van het nieuwe schooljaar (september 1966).

Vooropleiding: doctoraal examen economie.

Praktijkervaring: minstens 3 jaar ervaring in het bedrijfsleven is vereist.

Salariëring volgens Rijksregeling.

Sollicitaties dienen gericht te worden aan de directeur, drs. P. Berkouwer, die tevens gaarne telefonisch en mondeling alle gewenste inlichtingen verstrekt.

(Adres: de Ruyterplein 3, Enschede, tel. (05420) 2 42 47).

N.V. KONINKLIJKE ZWANENBERG - ORGANON OSS

vraagt voor haar **financieel-economische afdeling**
een

BEDRIJFSECONOOM

De afdeling waar deze functionaris geplaatst zal worden, houdt zich onder meer bezig met het behandelen van financieringsvraagstukken, bedrijfseconomische analyses en long-term planning.

Gedacht wordt aan iemand die reeds enige ervaring op bovengenoemde terreinen heeft opgedaan en een opleiding heeft die ligt op academisch niveau; leeftijd tot 35 jaar.

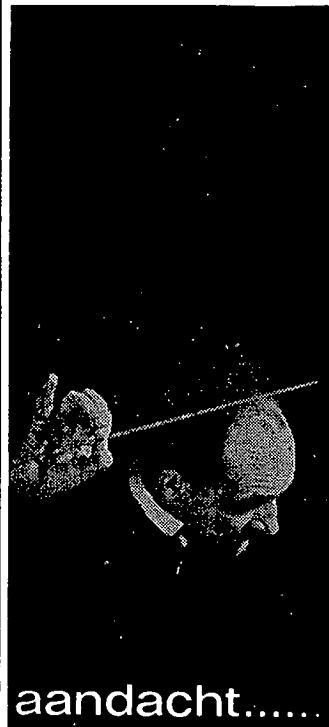
Sollicitaties te richten aan
N.V. Koninklijke Zwanenberg-Organon, Hoofd
Afdeling Sociale Zaken, Gasstraat 1 te Oss.

BANDEN E.-S.B. 1965

Zond u ons uw bestelkaart reeds toe? Het aantal banden, dat wij laten vervaardigen, hangt nl. af van de hoeveelheid bestellingen, die wij ontvangen. Opdat wij u niet zullen moeten teleurstellen, adviseren wij u, voor zover u dit nog niet deed, uw bestelkaart omgaand in te zenden aan:

N.V. Koninklijke Nederlandsche
Boekdrukkerij H. A. M. Roelants.
Postbus 42, Schiedam.

aandacht.....
Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat.
Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopbedrijf te lanceren. Daarom adverteert u steeds méér bedrijven - met groot succes - in vaktijdschriften!

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften

